

คู่มือ

สนับสนุนการพัฒนาาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน

(ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 1)

เศรษฐกิจและ
ทุนชุมชน

ชุมชนเข้มแข็ง
จัดการตนเอง

คำนำ

คู่มือสนับสนุนการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1) จัดทำขึ้นเพื่อเป็นคู่มือในการทำงานสนับสนุนการพัฒนาขบวนการเศรษฐกิจและทุนชุมชน ให้กับขบวนการองค์กรชุมชน และผู้ปฏิบัติงาน พอช. เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ และขยายแนวคิด เจตนารมณ์ เป้าหมายสำคัญของการสนับสนุนการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน ที่มุ่งเน้นให้ **“ชุมชนท้องถิ่นมีระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนที่มั่นคง สามารถพึ่งตนเอง และจัดการตนเองได้อย่างยั่งยืน”** โดยเนื้อหาในคู่มือสนับสนุนการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน เล่มนี้ประกอบด้วย 4 หมวดใหญ่ด้วยกัน ได้แก่

หมวดที่ 1 ความรู้เกี่ยวกับการสนับสนุนงานเศรษฐกิจและทุนชุมชน โดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับที่มา เจตนารมณ์ของการสนับสนุนงานเศรษฐกิจและทุนชุมชน นิยามความหมายสำคัญ เป้าหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน และคุณลักษณะ 8 ประการของชุมชนท้องถิ่นที่มีการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน

หมวดที่ 2 ตัวชี้วัดความสำเร็จของการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน ในระดับครอบครัว ระดับกลุ่มองค์กร/ชุมชน/หมู่บ้าน ระดับพื้นที่/ตำบล และระดับจังหวัด

หมวดที่ 3 ขั้นตอนการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน ทั้งหมด 7 ขั้นตอน

หมวดที่ 4 เครื่องมือ และแบบฟอร์มสนับสนุนการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน

ทั้งนี้ ขบวนการองค์กรชุมชน และผู้ปฏิบัติงาน พอช. สามารถใช้คู่มือเล่มนี้ เป็นฐานความรู้เบื้องต้นในการดำเนินการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนในพื้นที่ตนเองได้ รวมถึงปรับประยุกต์แต่ละเนื้อหาใช้ให้เหมาะสม สอดคล้องกับบริบทวิถีวัฒนธรรมของพื้นที่ตนเองได้

โอกาสนี้ ขอขอบพระคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ได้แก่ สำนักพัฒนาองค์ความรู้และประเมินผล สำนักสนับสนุนขบวนการองค์กรชุมชน สำนักผู้อำนวยการ ผู้นำขบวนการองค์กรชุมชน และผู้ปฏิบัติงาน พอช. สำนักงานภาคทั้ง 11 ภาค รวมถึงคุณสิริกร คำภูไทย ที่ได้ร่วมกันสังเคราะห์ความรู้จากประสบการณ์การทำงาน และบุคคลท่านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องที่ไม่สามารถกล่าวนามในที่นี้ได้ทั้งหมด ออกมาเป็นคู่มือเล่มนี้ได้สำเร็จด้วยดี

เพราะเชื่อว่า การทำงานพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน เป็นฐานงานพัฒนาสำคัญ ที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากได้ มิใช่เป็นเพียงการกำหนดการพัฒนาจากคนภายนอก หากแต่เป็นการพัฒนาที่ต้องเกิดมาจากฐานความรู้ความเข้าใจ และสำนึกร่วมของคนในชุมชน ที่มีความต้องการลุกขึ้นมาจัดการการพัฒนาด้วยตนเอง เพื่อให้เศรษฐกิจและทุนชุมชนเป็นฐานของความมั่นคงในชีวิตของคนในชุมชนอย่างแท้จริง

กองบรรณาธิการ
กุมภาพันธ์ 2558

คู่มือสนับสนุนการพัฒนาาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน (ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 1)

พิมพ์ครั้งที่ 1 กุมภาพันธ์ 2559

จำนวนพิมพ์ 3,000 เล่ม

ที่ปรึกษา

สมชาติ ภาரசสุวรรณ, รัชรา เอียดศิริพันธ์, จันทนา เบญจทรัพย์

กองบรรณาธิการ

เสาวลักษณ์ ปรปักษ์พ่าย, อภินันท์ ยอดมณี, เปรมปรีดิ์ นาราช, จุไรพร จิตพิทักษ์, สิริกร คำภูไทย

พิสูจน์อักษร

เสาวลักษณ์ ปรปักษ์พ่าย

ภาพประกอบ

ททัยวรรณ เรืองยศ

ประสานการผลิต

ชัชฎาพร อำนวยสุวรรณ

ออกแบบรูปเล่ม

คำประกอบ ศิลปศรี

เจ้าของ และผู้จัดพิมพ์

สำนักสนับสนุนขบวนการองค์กรชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

912 ซอยนวมินทร์ 45 ถนนนวมินทร์ แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240

โทรศัพท์ 0 2378 8300-9 โทรสาร 0 2378 8386

Home page : <http://www.codi.or.th> E-mail : codi@codi.or.th

สารบัญ

หมวดที่ 1 ความรู้เกี่ยวกับการสนับสนุนงานเศรษฐกิจและทุนชุมชน โดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน 5

- ที่มา เจตนารมณ์ของการสนับสนุนงานเศรษฐกิจและทุนชุมชน 5
- นิยามความหมายสำคัญ 7
- เป้าหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน 8
- คุณลักษณะ 8 ประการของชุมชนท้องถิ่นที่มีการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน 8

หมวดที่ 2 ตัวชี้วัดความสำเร็จของการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน 10

- ตัวชี้วัดระดับครอบครัว 10
- ตัวชี้วัดระดับกลุ่มองค์กร/ชุมชน/หมู่บ้าน 10
- ตัวชี้วัดระดับพื้นที่/ตำบล 10
- ตัวชี้วัดระดับจังหวัด 11

หมวดที่ 3 ขั้นตอนการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน 12

- ขั้นตอนการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน 12
- ปัจจัยและเงื่อนไขความสำเร็จ 18
- ข้อพึงระวังในการทำงาน 18

หมวดที่ 4 เครื่องมือ และแบบฟอร์มสนับสนุนการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน 20

- แบบสำรวจข้อมูลครัวเรือน เรื่องการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน 21
- การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคาม (SWOT) โดยใช้ผังชุมชน/ผังตำบล 33
- เครื่องมือการติดตามและประเมินผลความสำเร็จ 44
- คำถามชวนคิดชวนแลกเปลี่ยน ระดมความคิดจากกลุ่มย่อย (Focus group) 48
หรือการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูล

หมวดที่ 1

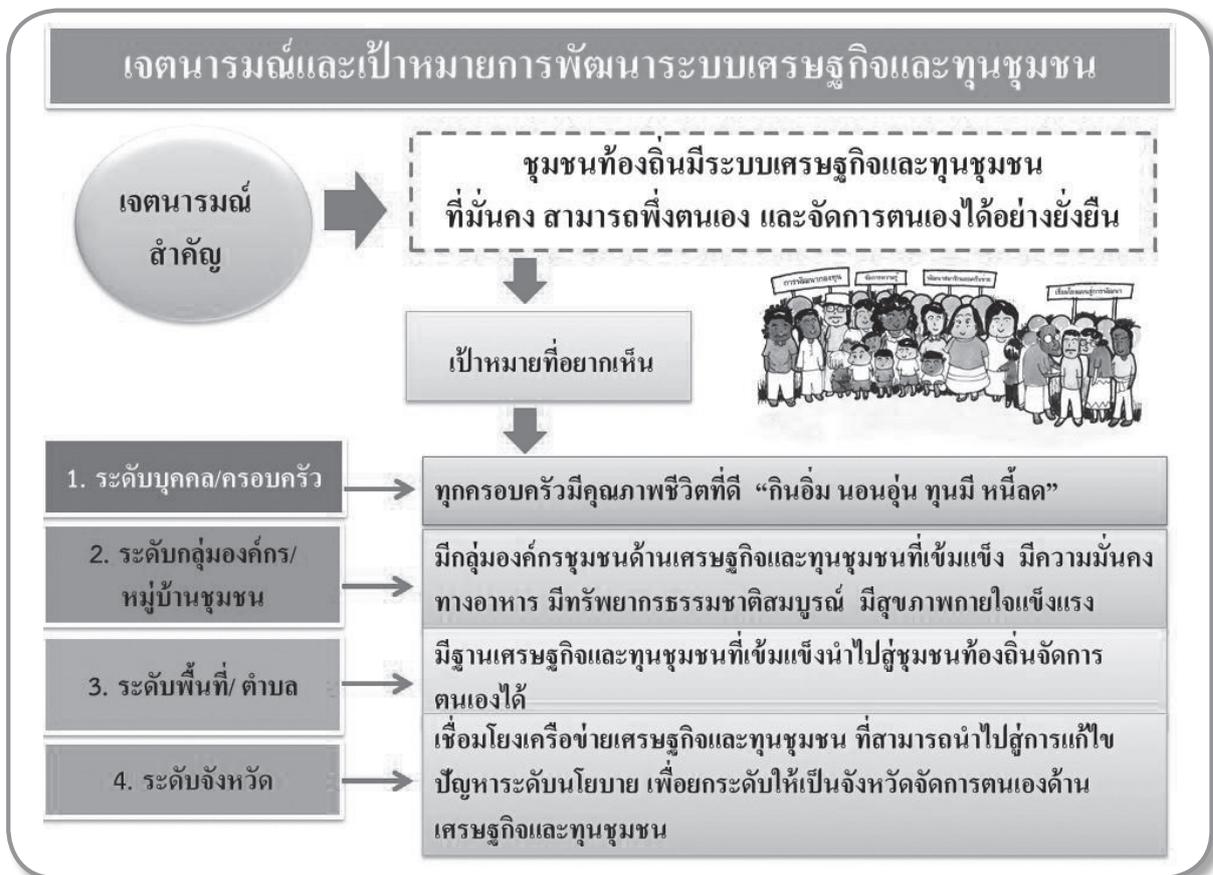
ความรู้เกี่ยวกับการสนับสนุนงานเศรษฐกิจและทุนชุมชน

โดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

ที่มา และเจตนารมณ์ของการสนับสนุนงานเศรษฐกิจและทุนชุมชน

ขบวนการรณรงค์ชุมชนได้ดำเนินการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและทุนชุมชนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501 เมื่อสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. เริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2543 จึงได้เห็นความสำคัญของฐานงานเศรษฐกิจและทุนชุมชน เนื่องจากเล็งเห็นว่าจะเป็นรากฐานอันมั่นคง ที่จะทำให้ขบวนการรณรงค์ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน จึงกำหนดการสนับสนุนงานดังกล่าวไว้ในพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) มาตรา 7 (1) ว่า “สนับสนุนและให้การช่วยเหลือแก่องค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชนเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การพัฒนาอาชีพ การเพิ่มรายได้ การพัฒนาที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน ทั้งในเมืองและชนบท โดยยึดหลักการพัฒนาแบบองค์รวมหรือบูรณาการ และหลักการพัฒนาที่สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมเป็นแนวทางสำคัญ ทั้งนี้ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและประชาสังคม”

ดังนั้น เจตนารมณ์สำคัญของการสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน จึงมุ่งเน้นให้ “ชุมชนท้องถิ่นมีระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนที่มั่นคง สามารถพึ่งตนเอง และจัดการตนเองได้อย่างยั่งยืน” โดยรูปธรรมของการสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนที่ผ่านมา ตั้งอยู่บนฐานคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสามารถแยกหมวดของฐานงานที่นำไปสู่ หรือสามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน ดังนี้

- 1) **ฐานระบบการเงินและทุน** ที่ปรากฏรูปธรรมในเรื่อง การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ องค์กรการเงิน การสนับสนุนระบบสินเชื่อเพื่อการพัฒนา การบูรณาการกองทุน การแก้หนี้นอกระบบ และสถาบันการเงินชุมชน เป็นต้น
- 2) **ฐานการพัฒนาอาชีพ รายได้** เช่น การส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพต่างๆ การจัดทำบัญชีครัวเรือน การจัดตั้งธุรกิจชุมชน-วิสาหกิจชุมชน และการจัดทำแผนชุมชน ระบบการผลิต เกษตรยั่งยืน เป็นต้น
- 3) **ฐานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** เช่น การอนุรักษ์/การจัดการลุ่มน้ำ ป่าชุมชน การดูแลที่ดิน เกษตรธรรมชาติ/ความมั่นคงทางอาหาร ประมงชายฝั่ง การจัดการขยะ เป็นต้น
- 4) **ฐานการสร้างสวัสดิการ** จากที่องค์กรชุมชน/กลุ่มจัดตั้งขึ้นเอง หรือผ่านการสนับสนุนงบประมาณสมทบกองทุนจากหน่วยงานต่างๆ เช่น กองทุนสวัสดิการชุมชน กองทุนผู้สูงอายุ กองทุนสวัสดิการชาวบ้าน กองทุนรักษาบ้าน-รักษาดิน กองทุนฌาปนกิจ เป็นต้น
- 5) **ฐานการพัฒนาจากเครือข่ายงานประเด็น หรือเครือข่ายคลัสเตอร์ (Cluster)** ที่เป็นการเชื่อมโยงประสานการทำงานร่วมกันของขบวนการองค์กรชุมชนที่ทำงานในลักษณะเดียวกัน เพื่อให้เกิดพลังการเคลื่อนไหวงาน หรือเป็นเครือข่ายแลกเปลี่ยนวัตถุดิบ แลกเปลี่ยนสินค้า หรือเป็นคู่ค้า ฐานการผลิตซึ่งกันและกัน เช่น เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ เครือข่ายข้าว ท้องเที่ยวชุมชน ร้านค้าชุมชน การจัดการที่อยู่อาศัย (บ้านมั่นคง) การก่อสร้างชุมชน/ช่างชุมชน ประมงพื้นบ้าน การจัดการภัยพิบัติหรือภัยจากธรรมชาติ สภาองค์กรชุมชน เครือข่ายภูมิโนเวศน์วิถีวัฒนธรรม เป็นต้น

1. นิยามความหมายสำคัญ

- 1.1 **เศรษฐกิจ** หมายถึง งานอันเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายแจก และการบริโภคใช้สอยสิ่งต่างๆ ของชุมชน (*พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2554*)
- 1.2 **ทุน** หมายถึง ของเดิมหรือเงินเดิมที่มีไว้ ลงไว้ กำหนดไว้ จัดตั้งไว้ เพื่อประโยชน์ให้งอกงาม เช่น มีความรู้เป็นทุน มีเงินเป็นทุน มีทรัพยากรธรรมชาติเป็นทุน มีแกนนำชุมชนเป็นทุน เป็นต้น ทั้งนี้ทุนสามารถแบ่งออกเป็น
- 1.2.1 **ทุนที่เป็นเงินตรา** คือ กองทุน เงินทุนที่เกิดขึ้นจากการออม การสะสมทรัพย์ รวมถึงงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ
- 1.2.2 **ทุนที่ไม่ใช่เงินตรา** (*แนวทางการพัฒนาทุนชุมชน กรมพัฒนาชุมชน, 2553*) ประกอบด้วย
- 1) **ทุนมนุษย์** (Human Capital) หมายถึง ความรู้ความชำนาญด้านต่างๆ ของคนทุกเพศทุกวัยในชุมชน ได้แก่ ความรู้ด้านสุขภาพอนามัย ด้านการศึกษา ด้านภูมิปัญญา เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ครู พระสงฆ์ กลุ่มองค์กรต่างๆ เด็ก สตรี เยาวชน ผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ เด็กกำพร้า เป็นต้น รวมถึงผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจทั้งยากจน และร่ำรวย
 - 2) **ทุนสังคม** (Social Capital) หมายถึง ทรัพยากรทางสังคมที่ประชาชนใช้เพื่อการดำรงชีพ รวมทั้งความไว้วางใจ การยอมรับซึ่งกันและกันของคนในชุมชน กลุ่มองค์กร เครือข่ายภาคประชาชน ภาคประชาสังคมที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ตลอดจนความเชื่อถือศรัทธา และวัฒนธรรมที่สืบทอดมายาวนาน
 - 3) **ทุนกายภาพ** (Physical Capital) หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์ได้สร้างขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกต่อการดำเนินชีวิต หรือเป็นปัจจัยพื้นฐานในการผลิตที่สนับสนุนการดำรงชีพของประชาชน ได้แก่ การคมนาคมขนส่ง ระบบไฟฟ้า ประปา ระบบพลังงาน การสื่อสารโทรคมนาคม โบราณวัตถุ โบราณสถาน หรือสิ่งปลูกสร้างต่างๆ เป็นต้น
 - 4) **ทุนธรรมชาติ** (Natural Capital) หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่เป็นตัวกำหนดศักยภาพในการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพของประชาชนในชุมชน ได้แก่ แหล่งน้ำธรรมชาติ ป่าไม้ ดิน น้ำ ภูเขา ทะเล เกาะ สัตว์ป่า แร่ธาตุ พลังงาน น้ำพุ พืชพันธุ์ ัญญาหาร เป็นต้น
- 1.3 **ชุมชน** หมายถึง หมู่ชน กลุ่มคนที่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่อาณาบริเวณเดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน (*พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2554*) นอกจากนี้ พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) พ.ศ. 2543 ยังได้ให้ความหมายของคำว่า “ชุมชน” ไว้ว่า *“กลุ่มคนที่วิถีชีวิตเกี่ยวพันกัน และมีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันอย่างเป็นปกติ และต่อเนื่อง โดยเหตุที่อยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันหรือมีอาชีพเดียวกัน หรือประกอบกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือมีวัฒนธรรมความเชื่อ หรือความสนใจร่วมกัน*
- 1.4 **ทุนชุมชน** หมายถึง สรรพสิ่งใดๆ ก็ตามที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และเกิดขึ้นจากฝีมือหรือมันสมองภูมิปัญญาที่มีมูลค่า หรือคุณค่าของมนุษย์ ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม คน วัฒนธรรม ประเพณี หรือปัจจัยบริการด้านโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ รวมถึง “เงิน” ที่เป็นปัจจัยทางเศรษฐศาสตร์ที่มีมูลค่าต่อการดำเนินวิถีชีวิตของคนในสังคมปัจจุบันด้วย (*แนวทางการพัฒนาทุนชุมชน กรมพัฒนาชุมชน, 2553*)
- 1.5 **ท้องถิ่น** หมายถึง ท้องที่ใด ท้องที่หนึ่งโดยเฉพาะ เช่น เวลาท้องถิ่น ประเพณีท้องถิ่น (*พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2554*)

- 1.6 **การจัดการตนเอง** หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการทุน เช่น คน เงิน ทรัพยากรธรรมชาติ ความรู้ ภูมิปัญญา ฯลฯ เพื่อแก้ไขปัญหา และพัฒนาชุมชนไปสู่เป้าหมายการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน
- 1.7 **ชุมชนท้องถิ่น** หมายถึง พื้นที่ที่ประกอบด้วยกลุ่มคนที่หลากหลาย อาศัยอยู่ในพื้นที่ทั้งในรูปแบบพื้นที่ทางการปกครอง ตำบล อำเภอ จังหวัด และพื้นที่ทางภูมิเวศน์วัฒนธรรม ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันไปตามสภาพภูมิเวศน์ วัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์

ดังนั้น **เศรษฐกิจและทุนชุมชน** จึงหมายถึง กลุ่มคน หรือชุมชนที่รวมกันทำงานอันเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่าย การบริโภค และการบริการโดยมีทุนทั้งที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงิน เช่น ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนกายภาพ ทุนธรรมชาติ เป็นต้น เป็นเครื่องมือการทำงานเพื่อประโยชน์ร่วมกันของกลุ่มคนในชุมชน หรือพื้นที่นั้นๆ

2. เป้าหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน

การพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนมีเป้าหมาย สำคัญ 4 ระดับ ดังนี้

ระดับที่ 1 ระดับครอบครัว : ทุกครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดี “กินอิ่ม นอนอุ่น ทุนมี หนี้ลด” โดยดูได้จาก 4 ปัจจัยหลัก คือ

- ◆ อยู่ดีกินดี (ปากท้องอิ่ม)
- ◆ เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต
- ◆ ผลผลิตขายได้ มีรายได้ที่มั่นคง
- ◆ สุขภาพร่างกาย จิตใจแข็งแรง

ระดับที่ 2 ระดับกลุ่มองค์กร/ชุมชน/หมู่บ้าน : มีกลุ่มองค์กรชุมชนด้านเศรษฐกิจและทุนชุมชนที่เข้มแข็ง มีความมั่นคงทางอาหาร ทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ สุขภาพกายใจแข็งแรง

ระดับที่ 3 ระดับพื้นที่/ ตำบล : มีฐานงานเศรษฐกิจและทุนชุมชนที่เข้มแข็ง เพื่อนำไปสู่ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

ระดับที่ 4 ระดับจังหวัด : เชื่อมโยงเครือข่ายเศรษฐกิจและทุนชุมชน ที่สามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาระดับนโยบาย เพื่อยกระดับให้เป็นจังหวัดการตนเองด้านเศรษฐกิจและทุนชุมชน

3. คุณลักษณะ 8 ประการ ของชุมชนท้องถิ่นที่มีการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน ซึ่งพื้นที่/ ตำบล สามารถนำไปเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาความเข้มแข็ง และความเข้มข้นในการทำงานของแต่ละพื้นที่/ตำบลได้ เพื่อที่จะวัดได้ว่าพื้นที่/ตำบลใด อยู่ในระดับใด หรือยังขาดคุณลักษณะข้อใดอยู่ ซึ่งจะเป็นเรื่องง่ายยิ่งขึ้นหากนำมาพิจารณาควบคู่กับการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน คุณลักษณะดังกล่าวประกอบด้วย

1. มีกระบวนการสำรวจข้อมูล และวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจของพื้นที่/ตำบล
2. มีการตั้งเป้าหมายการเปลี่ยนแปลง จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน และตัวชี้วัดความสำเร็จ
3. มีการจัดกลไกร่วมรับผิดชอบการทำงาน เช่น สภาองค์กรชุมชน องค์กรการเงิน กองทุน และกลุ่มต่างๆ
4. มีการเชื่อมโยงความร่วมมือกับภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง
5. มีการดำเนินการตามแผน เชื่อมโยงแผนไปสู่การพัฒนาด้านอื่นๆ
6. มีเวทีเรียนรู้ สรุบทเรียน และจัดการความรู้/ถอดความรู้จากการทำงาน
7. มีผลการเปลี่ยนแปลงจากการทำงานตามแผนอย่างเป็นรูปธรรม หรือเห็นผลได้อย่างชัดเจน
8. มีการยกระดับงาน ขยายผลงานในเชิงพื้นที่ และนโยบาย

แผนภูมิ แสดงคุณลักษณะ 8 ประการของชุมชนท้องถิ่นที่มีการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน

หมวดที่ 2

ตัวชี้วัดความสำเร็จของการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน

ตัวชี้วัดความสำเร็จของการวัดผลการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน พื้นที่ที่สามารถคิดค้นเพิ่มเติม ปรับเปลี่ยน ตัวชี้วัดความสำเร็จให้เหมาะสมตามบริบท วิถีวัฒนธรรมการทำงานในพื้นที่ได้ โดยการกำหนดตัวชี้วัดนั้นไม่จำเป็นต้อง กำหนดหลายตัว ควรพิจารณาว่า ตัวชี้วัดใดเมื่อดำเนินการแล้วจะสามารถตอบโจทย์เห็นผลสำเร็จได้ชัดเจนที่สุด ซึ่งตัวชี้วัดความสำเร็จสามารถกำหนดในระดับต่างๆ ได้ดังนี้

1. ตัวชี้วัดระดับครอบครัว เป็นตัวชี้วัดที่ต้องการวัดผลในระดับครัวเรือน เพื่อให้เห็นผลเชิงลึกแล้วนำผลมาวิเคราะห์เป็นภาพรวมในระดับกลุ่มองค์กร หมู่บ้าน ตำบล ตัวอย่างการกำหนดตัวชี้วัดระดับครอบครัวเช่น

- ◆ จำนวนครัวเรือนที่มีอาชีพหลักที่สร้างรายได้อย่างสม่ำเสมอ
- ◆ ครัวเรือนที่เป็นหนี้ก่อทุกข์ (หนี้ที่สร้างปัญหา) มีจำนวนลดลง
- ◆ จำนวนเงินออมของครัวเรือนในกองทุนต่างๆ ของหมู่บ้านมีจำนวนเพิ่มขึ้น
- ◆ จำนวนครัวเรือนในชุมชนมีการทำบัญชีครัวเรือนเพิ่มขึ้น

2. ตัวชี้วัดระดับกลุ่มองค์กร/ชุมชน/หมู่บ้าน เป็นการวัดผลสำเร็จไปที่กลุ่มองค์กร ชุมชน หมู่บ้าน เพื่อให้เห็นผลการเปลี่ยนแปลงในระดับที่มากกว่าครัวเรือน ตัวอย่างการกำหนดตัวชี้วัด เช่น

- ◆ มีกลุ่มองค์กรในชุมชน/หมู่บ้านที่เข้มแข็งเพิ่มขึ้น โดยดูจาก
 - กลุ่มองค์กรมีจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้นทุกปี
 - กลุ่มองค์กรมีจำนวนเงินกองทุนเพิ่มขึ้นทุกปี
 - กลุ่มองค์กรมีระบบการบริหารจัดการที่สามารถตรวจสอบได้ทันที
 - มีคนทำงาน หรือกลไกที่มาจากหลากหลายอาชีพ และทำงานอย่างต่อเนื่อง
 - มีการขยายกิจกรรมจากเรื่องหนึ่งไปสู่อีกเรื่องหนึ่ง เช่น ขยายจากการออมทรัพย์สู่การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน หรือจัดตั้งธนาคารหมู่บ้าน ขยายจากเรื่องการออมเงินไปสู่เรื่องการออมดิน ออมน้ำ ออมป่า จัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน เป็นต้น

3. ตัวชี้วัดระดับพื้นที่/ ตำบล เป็นการวัดผลสำเร็จไปที่พื้นที่/ ตำบล เพื่อให้เห็นผลการเปลี่ยนแปลงในเชิงภาพรวมของทั้งพื้นที่/ตำบล เห็นความครอบคลุม และการขยายฐานการทำงาน เป็นต้น ตัวอย่างการกำหนดตัวชี้วัดระดับพื้นที่/ตำบล เช่น

- ◆ มีคนทำงาน/กลไกที่มีองค์ประกอบจากทุกภาคส่วนในตำบล เช่น จากกลุ่มองค์กร เครือข่ายต่างๆ สภาองค์กรชุมชน อบต. อบจ. พัฒนาชุมชน กศน. โรงเรียน มหาวิทยาลัย วัด อสม. เป็นต้น
- ◆ มีกระบวนการสำรวจข้อมูล และการวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนในตำบล
- ◆ มีแผนพัฒนาตำบลครบทุกมิติ (สังคม วัฒนธรรมประเพณี การเมือง เศรษฐกิจและทุนชุมชน) ที่เห็นแผนด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนอย่างชัดเจน
- ◆ มีการดำเนินงานตามแผนพัฒนาตำบล

- ◆ มีองค์ความรู้ หรือชุดความรู้การพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนตามบริบทของพื้นที่
- ◆ มีเครือข่ายเศรษฐกิจและทุนชุมชนที่สามารถเชื่อมโยงระหว่างตำบลได้
 - มีเวทีเรียนรู้ระหว่างพื้นที่ (การเรียนรู้แนวราบ/ การเรียนรู้ข้ามพื้นที่)
 - มีเครือข่ายแลกเปลี่ยนวัตถุดิบ สินค้า ผลิตภัณฑ์ คนทำงาน แลกเปลี่ยนวิทยากรความรู้ด้านต่างๆ เป็นต้น
- ◆ มีกฎ หรือกติกา หรือข้อบัญญัติในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง
- ◆ ผลการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและทุนชุมชนที่สามารถวัดได้ ดูได้ นับได้อย่างชัดเจน โดยสามารถกำหนดตัวชี้วัดออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่
 - **ลักษณะที่ 1** วัดการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพ เช่น
 - การวัดจำนวนคนที่เข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มเพิ่มขึ้น
 - คนในชุมชนมีจิตสาธารณะเพิ่มมากขึ้น (ช่วยเหลืองานชุมชน)
 - คนในชุมชนเปลี่ยนวิถีการผลิตแบบเกษตรเคมีเป็นเกษตรอินทรีย์
 - เกษตรกรเปลี่ยนวิธีคิดจากการผลิตที่มุ่งขายเชิงปริมาณ มาเป็นการผลิตที่คำนึงถึงคุณภาพ และสุขภาพของผู้บริโภค
 - มีการร่วมมือกับหน่วยงานภาคีพัฒนาที่เกี่ยวข้องในตำบล
 - มีความสามารถในการกำหนดราคา และต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลาง หรือผู้ที่มารับซื้อผลผลิตได้
 - **ลักษณะที่ 2** วัดการเปลี่ยนแปลงเชิงปริมาณ ส่วนมากเน้นให้เห็นเป็นตัวเลขที่ชัดเจน เช่น
 - จำนวนกลุ่มองค์กรที่เข้ามาร่วมเป็นสมาชิกเครือข่ายเพิ่มขึ้น
 - จำนวนกลุ่มองค์กรที่มาจากแจ้งจัดตั้งกับสภาองค์กรชุมชนเพิ่มขึ้น
 - จำนวนสมาชิกของแต่ละกลุ่มองค์กรมีเพิ่มขึ้น
 - จำนวนทุนของแต่ละกลุ่มองค์กรเพิ่มขึ้น
 - จำนวนหนี้สินเฉลี่ยของคนในตำบลลดลง
 - รายได้เฉลี่ยของคนในตำบลเพิ่มขึ้น
 - **ลักษณะที่ 3** วัดการเปลี่ยนแปลงเชิงเปรียบเทียบ ซึ่งอาจจะเปรียบเทียบผลสำเร็จก่อนหรือหลังการทำกิจกรรม หรือเปรียบเทียบเป็นรายเดือน รายปี เช่น
 - คราวเรือนมีรายได้จากอาชีพหลักเพิ่มขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับปีที่ผ่านมา
 - จำนวนสมาชิกที่มีหนี้ในระบบลดลงเมื่อเปรียบเทียบตลอดระยะเวลา 3 ปีที่ผ่านมา
 - ทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) อุดมสมบูรณ์มากขึ้น เช่น ป่าเสื่อมโทรมลดลง คุณภาพน้ำดีขึ้น จำนวนสัตว์น้ำเพิ่มขึ้น คุณภาพดินดีขึ้น (มีไส้เดือนเพิ่มในดิน ดินอุ้มน้ำได้มากขึ้น) เป็นต้น

4. ตัวชี้วัดระดับจังหวัด

- ◆ มีเครือข่ายการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและทุนชุมชน ที่มีองค์ประกอบหลากหลาย เช่น กลุ่มองค์กรชุมชน สภาองค์กรชุมชน ท้องถิ่น ท้องที่ ภาคประชาสังคม หน่วยงานภาครัฐ เอกชน สถาบันการศึกษา เป็นต้น โดยสามารถเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนที่นำไปสู่จังหวัดการตนเองด้านเศรษฐกิจได้
- ◆ มีวิสัยทัศน์ร่วมกันในการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนระดับจังหวัด
- ◆ มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน ที่ได้รับการบรรจุเข้าเป็นแผนพัฒนาจังหวัด
- ◆ มีศูนย์การเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจและทุนชุมชนระดับจังหวัด ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ ขยายผลงานสู่พื้นที่อื่นได้

หมวดที่ 3

ขั้นตอนการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน

การสนับสนุนการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนนั้น ยึดหลักการพัฒนาแบบบูรณาการ โดยให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดวิธีการพัฒนาด้วยตนเอง ซึ่งการสนับสนุนการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนนั้น พอช. ได้ให้การสนับสนุนตามความเหมาะสมของบริบทพื้นที่/ตำบล และความต้องการของขบวนองค์กรชุมชน เพื่อเสริมสร้างให้ชุมชนเข้มแข็ง โดยมีกลไกการทำงานที่มีองค์ประกอบจากหลากหลายภาคส่วนในพื้นที่/ตำบล ทั้งนี้องค์ประกอบนั้น จะต้องมีขบวนองค์กรชุมชนเป็นองค์ประกอบหลักในการดำเนินงาน

ดังนั้น ในการขับเคลื่อนงานเศรษฐกิจและทุนชุมชนให้เป็นจริง จึงมีขั้นตอนการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนสำหรับพื้นที่ใหม่ที่กำลังสนใจดำเนินงานด้านพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน และพื้นที่เดิม รวมถึงพื้นที่การพัฒนาจากประเด็นงานต่างๆ ที่สนใจยกระดับการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนของพื้นที่/ตำบลในรูปแบบใหม่ เพื่อการพัฒนาต่อยอดการแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจและทุนชุมชนของคนในพื้นที่/ตำบล ให้ไปสู่ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองได้ในเรื่องเศรษฐกิจและทุนชุมชน พื้นที่/ตำบลสามารถดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนตามขั้นตอน 7 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน

ขั้นตอน	วิธีการ	เครื่องมือสนับสนุนการทำงาน	ผลลัพธ์
1. ค้นหาเชื่อมโยงแกนนำ/ขบวนและภาคีต่างๆ	1.1 ชวนผู้นำในชุมชน ร่วมสำรวจ ค้นหาคนหรือกลุ่มองค์กรที่มีในชุมชนที่ “คิดดี คิดเหมือนกัน คิดคล้ายกัน” มารวมกันโดยไม่แบ่งแยกเพศ วัย กลุ่ม ฐานะ 1.2 จัดวงพูดคุยเพื่อร่วมปรึกษาหารือเรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนในตำบล” โดยการตั้งคำถามชวนคิดชวนคุย เช่น • ใครทำอะไรอยู่ที่ไหน/มีใครทำเรื่องนี้อยู่บ้างแล้ว? • ทำไมต้องทำเรื่องนี้ ไม่ทำได้ไหม ไม่ทำแล้วจะเกิดอะไรขึ้น? • ถ้าจะทำ ทำแล้วจะได้อะไร? • จะทำอะไรบ้าง ทำอย่างไร? • แล้วใครต้องทำอะไรบ้าง? เป็นต้น 1.3 จัดทีมทำงาน และแบ่งบทบาทการทำงาน โดยอาจมองถึงความสามารถ และความถนัดของแต่ละคน	1. ฟังชุมชน ค้นหาผู้นำกลุ่มองค์กรผู้ก่อการดี 2. คำถามชวนคิดชวนแลกเปลี่ยน	ได้คนดีในชุมชนที่มีความสามารถแตกต่างหลากหลายและพร้อมที่จะทำงาน

ขั้นตอน	วิธีการ	เครื่องมือสนับสนุนการทำงาน	ผลลัพธ์
2. รวบรวมข้อมูล/สำรวจข้อมูลที่จะมีในพื้นที่/ตำบล	2.1 วางกรอบการเก็บข้อมูลที่สำคัญของตำบล ได้แก่ 2.1.1 ข้อมูลบริบทพื้นที่/ตำบล เช่น 1) ที่ตั้ง อาณาเขต จำนวนประชากร จำนวนครัวเรือน จำนวนหมู่บ้าน 2) ข้อมูลทางกายภาพอื่นๆ ที่เอื้ออำนวยต่อการสร้างเศรษฐกิจในชุมชน เช่น สภาพดิน แหล่งน้ำ อากาศ การคมนาคม เป็นต้น 3) ประวัติศาสตร์ชุมชน เช่น การก่อตั้งชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์ วัฒนธรรมประเพณี ศาสนา เป็นต้น 4) กลุ่มองค์กร/เครือข่ายทางสังคม 5) แกนนำ/ปราชญ์ชุมชน 2.1.2 ข้อมูลระบบเศรษฐกิจท้องถิ่น 1) อาชีพหลัก อาชีพรอง 2) รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน (รายเดือน/รายปี) 3) รายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือน (รายเดือน/รายปี) 4) หนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนทั้งในระบบ และนอกระบบ (เท่าไร มีที่ไหนบ้าง) 5) เงินออมเฉลี่ยต่อครัวเรือน (ต่อเดือน หรือต่อปี) 6) ผลผลิต/ผลิตภัณฑ์ที่สำคัญของท้องถิ่น ได้แก่ อะไรบ้าง 7) ใครเป็นเจ้าของวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต (เช่น ที่ดิน เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย) 8) ใครเป็นเจ้าของการผลิต (แรงงานเป็นใคร/ใครเป็นผู้ลงทุน/ใครเป็นผู้ตัดสินใจในการลงทุน) 9) ใครเป็นผู้กำหนดการซื้อขาย (ใครเป็นผู้ขาย เช่น ทำแล้วขายเอง หรือมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อ/กำหนดราคาเองได้หรือไม่/ต่อรองราคาได้หรือไม่/พ่อค้าคนกลางรับซื้อเป็นใคร เป็นคนในหรือคนนอกชุมชน) 10) ส่วนใหญ่ใครเป็นผู้กินผู้ใช้ (คนในหรือคนนอกชุมชน)	1. แบบสำรวจข้อมูลครัวเรือน 2. แผนผังหมู่บ้าน/ตำบล 3. จัดวงพูดคุยกลุ่มย่อย (Focus group) 4. เวทีทำความเข้าใจการเก็บข้อมูล 5. คำถามชวนคิดชวนคุย 6. เอกสารข้อมูลจากแหล่งต่างๆ	ได้ข้อมูลตำบลที่ถูกต้อง ครบถ้วน สมบูรณ์ สามารถนำไปใช้วางแผน หรือจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนได้

ขั้นตอน	วิธีการ	เครื่องมือสนับสนุนการทำงาน	ผลลัพธ์
	<u>2.1.3 ข้อมูลทุนในชุมชน</u> 1) ทุนที่เป็นตัวเงิน ประกอบด้วย กลุ่มองค์กรการเงินต่างๆ ทั้งที่จัดตั้งเองและคนอื่นจัดตั้งให้ /จำนวนเงินกองทุนของแต่ละกลุ่มองค์กร/หน่วยงานที่สนับสนุนงบประมาณ/ ธนาคารต่างๆ 2) ทุนที่ไม่ใช่ตัวเงิน ประกอบด้วย องค์ความรู้จากปราชญ์ชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า ภูเขา แม่น้ำ ลำคลอง หนองบึง) หน่วยงานที่สนับสนุนด้านความรู้ เช่น พอช. ธนาคารออมสิน ชกส. ธนาคารพาณิชย์อื่นๆ สถาบันการศึกษา สกว. สสส. พช. หน่วยงานธุรกิจเอกชน เป็นต้น <u>2.1.4 ข้อมูลปัจจัยภายนอก</u> 1) อิทธิพลทางเศรษฐกิจของรัฐ/นโยบายจากรัฐ เช่น โครงการรถไฟทางคู่/โครงการจัดการน้ำ/การเปิดประชาคมอาเซียน/โครงการสร้างเขื่อน/โครงการประชานิยมต่างๆ เช่น โครงการจำนำข้าว โครงการกองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น 2) กฎหมาย เช่น กฎหมายที่ดิน กฎหมายสัมปทานต่างๆ มาตรการทางภาษี เป็นต้น 3) ราคาน้ำมัน ราคาก๊าซหุงต้ม 4) ภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม ฝนแล้ง ดินโคลนถล่ม แผ่นดินไหว เป็นต้น 2.2 จัดเวทีทำความเข้าใจการเก็บข้อมูลตำบล • ชี้แจงทำความเข้าใจ เกี่ยวกับความสำคัญของการเก็บข้อมูล • อธิบายถึงการใช้แบบสำรวจข้อมูลตำบล โดยการทำทำความเข้าใจไปที่ละข้อ • ชักซ้อม เตรียมความพร้อมของคนเก็บข้อมูล และออกแบบวิธีการลงพื้นที่เก็บข้อมูล 2.3 รวบรวม และเก็บข้อมูล ตามครัวเรือนใน หมู่บ้าน/ชุมชน/ตำบลเป้าหมายที่ตั้งไว้ • กำหนดระยะเวลาแล้วเสร็จให้ชัดเจนว่าต้องเก็บข้อมูลให้แล้วเสร็จภายในกี่วัน โดยอาจใช้วิธีการ เช่น การสัมภาษณ์เป็นรายคน หรือการจัดกลุ่มย่อย (Focus group) พูดคุยเป็นวงสนทนา เป็นต้น		

ขั้นตอน	วิธีการ	เครื่องมือสนับสนุนการทำงาน	ผลลัพธ์
	2.4 ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล /บันทึกข้อมูล นำข้อมูลที่ได้จากแบบสำรวจมารวมกัน ตรวจสอบความถูกต้อง ความครบถ้วนสมบูรณ์ของข้อมูลในแต่ละข้อของแต่ละชุด บันทึกข้อมูลลงฐานข้อมูลในรูปแบบต่างๆ เช่น ไฟล์เอกเซล (Excel) หรือออกแบบการบันทึกข้อมูลด้วยตนเอง เพื่อป้องกันข้อมูลเอกสารสูญหาย และเพื่อให้สามารถข้อมูลมาใช้ได้ทันเวลา เตรียมข้อมูลเข้าสู่ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป		
3. วิเคราะห์ข้อมูล และจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน	3.1 นำข้อมูลจากฐานข้อมูลตามข้อ 2.4 มาจัดเป็นหมวดหมู่สำคัญ เช่น หมวดระบบเศรษฐกิจตำบล เช่น รายได้ รายจ่าย การออม หนี้สิน การผลิตในครัวเรือน การบริโภคในครัวเรือน ทรัพย์สิน ทุนในชุมชนที่สำคัญ ระบบการผลิต เป็นต้น หมวดสภาพปัญหาสำคัญ เช่น ปัญหาหนี้สิน การเสื่อมโทรมของทรัพยากร ราคาผลผลิตตกต่ำ หมวดนโยบายรัฐที่มีผลกระทบต่อชุมชน หมวดโอกาสในการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนของชุมชน หมวดข้อมูลบริบททั่วไป 3.2 ทีมทำงานร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา และพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน จัดลำดับความสำคัญของปัญหาจากสำคัญมากที่สุดไปหาสำคัญน้อยที่สุด โดยแบ่งเป็น กลุ่มปัญหา และแนวทางที่ชุมชนสามารถช่วยกันหรือรวมตัวกันแก้ปัญหาได้ กลุ่มปัญหาที่ต้องมีการประสานงานกับภายนอกเพื่อร่วมมือในการแก้ไข	การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหาอุปสรรค และภัยคุกคาม (SWOT) เวทีระดมสมอง (Brain storming) เวทีประชุมหมู่บ้าน/ตำบลพิจารณารับรองแผน	ได้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนระดับตำบล

ขั้นตอน	วิธีการ	เครื่องมือสนับสนุนการทำงาน	ผลลัพธ์
	2) ตัดสินใจเลือกประเด็นปัญหาที่สำคัญมากที่สุด และต้องการจะแก้ไขร่วมกันมากที่สุด เช่น ปัญหาหนี้สิน ปัญหาผลผลิต ปัญหาาราคาผลผลิตตกต่ำ ปัญหาอาชีพ ปัญหาการบริโภคในครัวเรือน เป็นต้น 3) ค้นหาวิธีการแก้ไขปัญหาในแต่ละประเด็นปัญหาที่เลือกจากข้อ 2) โดยวิเคราะห์สาเหตุที่มาของปัญหานั้นอย่างละเอียดอีกครั้ง เพื่อให้เห็นรากเหง้าของปัญหาที่แท้จริง 4) นำปัญหาจากข้อ 3) มากำหนดเป็นแผนพัฒนา กำหนดตัวชี้วัด วิธีการทำงาน ระยะเวลา งบประมาณ ผู้รับผิดชอบในแต่ละแผนงาน 3.3 จัดเวทีสร้างความเข้าใจกับผู้นำ และสมาชิกในตำบล เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมต่อแผนพัฒนาจากข้อ 4) และรับรองแผนพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน เพื่อประกาศใช้ปฏิบัติต่อไป		
4. ปฏิบัติการตามแผน	4.1 จัดเวทีทำความเข้าใจแผน และแบ่งบทบาทหน้าที่ที่การทำงานให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องในแต่ละแผนงาน เช่น ทีมปฏิบัติการ ทีมติดตามเสริมพลัง ทีมที่ปรึกษา ทีมสนับสนุนงบประมาณ เป็นต้น ขึ้นอยู่กับพื้นที่ว่าจะกำหนดให้มีทีมอะไรบ้างที่สอดคล้องกับลักษณะการทำงานของตนเอง 4.2 ลงมือปฏิบัติการตามแผน 4.3 มีเวทีสรุปบทเรียนจากการทำงานในแต่ละช่วงเวลา เพื่อแก้ไขปัญหาคุอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นระหว่างการทำงาน และติดตามความก้าวหน้าการทำงาน โดยอาจร่วมสรุปบทเรียนกับเพื่อนตำบลข้างเคียง หรือพื้นที่รูปธรรมอื่นๆ หรือสรุปบทเรียนเฉพาะทีมทำงานของตนเอง เป็นต้น 4.4 ทบทวนแผน ปรับปรุงแก้ไข และปฏิบัติการให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไป	1. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน 2. เวทีประชุม 3. เครื่องมือในการติดตามงาน เช่น ประเด็นคำถาม แบบฟอร์มการติดตาม และประเมินผลการดำเนินงาน เป็นต้น	1. แผนงานบรรลุเป้าหมาย 2. เกิดวิธีการแก้ไขปัญหาของคนทำงานร่วมกัน / รู้ และรับผิดชอบร่วมกัน 3. คนทำงานได้เรียนรู้กระบวนการทำงานร่วมกัน

ขั้นตอน	วิธีการ	เครื่องมือสนับสนุนการทำงาน	ผลลัพธ์
5. ประเมินผลความสำเร็จตามเป้าหมายกับแผนงาน	5.1 นำตัวชี้วัดที่กำหนดในแต่ละแผนงาน มาประเมินผลสำเร็จว่าบรรลุผลตามตัวชี้วัด เห็นผลการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ อย่างไรบ้าง 5.2 ทั้งนี้สามารถดำเนินการประเมินผลไปในระหว่างกระบวนการทำงาน หรือเมื่อดำเนินการแล้วเสร็จในแต่ละแผนงานได้เลย โดยไม่ต้องรอให้ดำเนินการแล้วเสร็จทุกแผนงาน	1. เวทีประเมินผลการทำงาน 2. กระบวนการวัดการเปลี่ยนแปลง โดยเปรียบเทียบก่อนและหลัง โดยอาจเก็บข้อมูลเพิ่มเติมหรือสัมภาษณ์สมาชิกเพิ่มเติม	เห็นผลการเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรมชัดเจน ที่เกิดขึ้นจากการทำงานตามแผน
6. ขยายผลการทำงาน	6.1 เชื่อมโยงกับพื้นที่อื่นเพื่อสร้างการเรียนรู้ และสร้างเครือข่ายความร่วมมือ 6.2 พัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ สร้างหลักสูตรท้องถิ่น 6.3 ผลิตสื่อ สร้างระบบการประชาสัมพันธ์ของชุมชน/พื้นที่/ตำบล	1. กระบวนการ/ คำถามเพื่อการถอดบทเรียน 2. สื่อประชาสัมพันธ์ 3. ศูนย์การเรียนรู้	เกิดการขยายผลการเรียนรู้สู่พื้นที่อื่น และเกิดเครือข่ายการทำงานข้ามพื้นที่
7. ยกระดับจากปฏิบัติการในพื้นที่รูปธรรมสู่การผลักดัน/พัฒนานโยบาย	7.1 สร้างเครือข่ายการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและทุนชุมชน ที่มีองค์ประกอบหลากหลาย เช่น กลุ่มองค์กรชุมชน สภาองค์กรชุมชน ท้องถิ่น ท้องที่ ภาคประชาสังคม หน่วยงานภาครัฐ เอกชน สถาบันการศึกษา ฯลฯ โดยสามารถเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนที่นำไปสู่จังหวัดการตนเองด้านเศรษฐกิจได้ 7.2 กำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันในการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนระดับจังหวัด 7.3 กำหนด และนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนบรรจุเข้าเป็นแผนพัฒนาจังหวัด 7.4 สนับสนุนศูนย์การเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจและทุนชุมชนที่มีในระดับจังหวัด	1. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนระดับจังหวัด 2. องค์กรภาคีเครือข่ายการทำงาน	จังหวัดมีนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน

นอกจาก ขั้นตอนการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน 7 ขั้นตอนที่ได้กล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีปัจจัย และเงื่อนไขแห่งความสำเร็จ รวมถึงข้อพึงระวังในการทำงาน อีกหลายประการที่จะช่วยสนับสนุน และเอื้ออำนวยให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ ดังนี้

ปัจจัยและเงื่อนไขแห่งความสำเร็จ

☞ ด้านขบวนการองค์กรชุมชน

1. มีระบบการเตรียมการที่ดี (เตรียมพื้นที่/เตรียมกลุ่มเป้าหมาย/ เตรียมทีมงาน/เตรียมข้อมูล)
2. คนในชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม และเป็นเจ้าของการพัฒนา
3. ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนในทุกกระบวนการทำงาน
4. มีการกำหนดเป้าหมาย และตัวชี้วัดความสำเร็จที่ชัดเจน
5. ปฏิบัติการได้ตามแผนที่กำหนดไว้
6. หน่วยงานภาคีหนุนเสริมตามแผนงาน และตามความต้องการของชุมชน
7. มีกระบวนการสรุปบทเรียน ติดตาม และพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง
8. คนในชุมชนเปลี่ยนวิธีคิด เปลี่ยนพฤติกรรม
9. ชุมชนร่วมเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนงาน โดยที่ไม่รอ หรือยึดติดเพียงงบประมาณ

☞ ด้านสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน หรือ พอช.

1. การปรับเปลี่ยนวิธีคิดของชาวบ้านและคนทำงาน
2. มีการเชื่อมโยงกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน
3. รู้เท่าทันสถานการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน
4. วิธีการทำงาน และการสนับสนุนที่สอดคล้องกับวิถีชุมชน
5. สร้างขบวนการองค์กรชุมชนให้ทำงานอย่างเป็นขบวนการ (movement) ไม่ใช่โครงการรายปี
6. มีความต่อเนื่องในนโยบาย และระบบการสนับสนุนอย่างน้อย 3 ปี

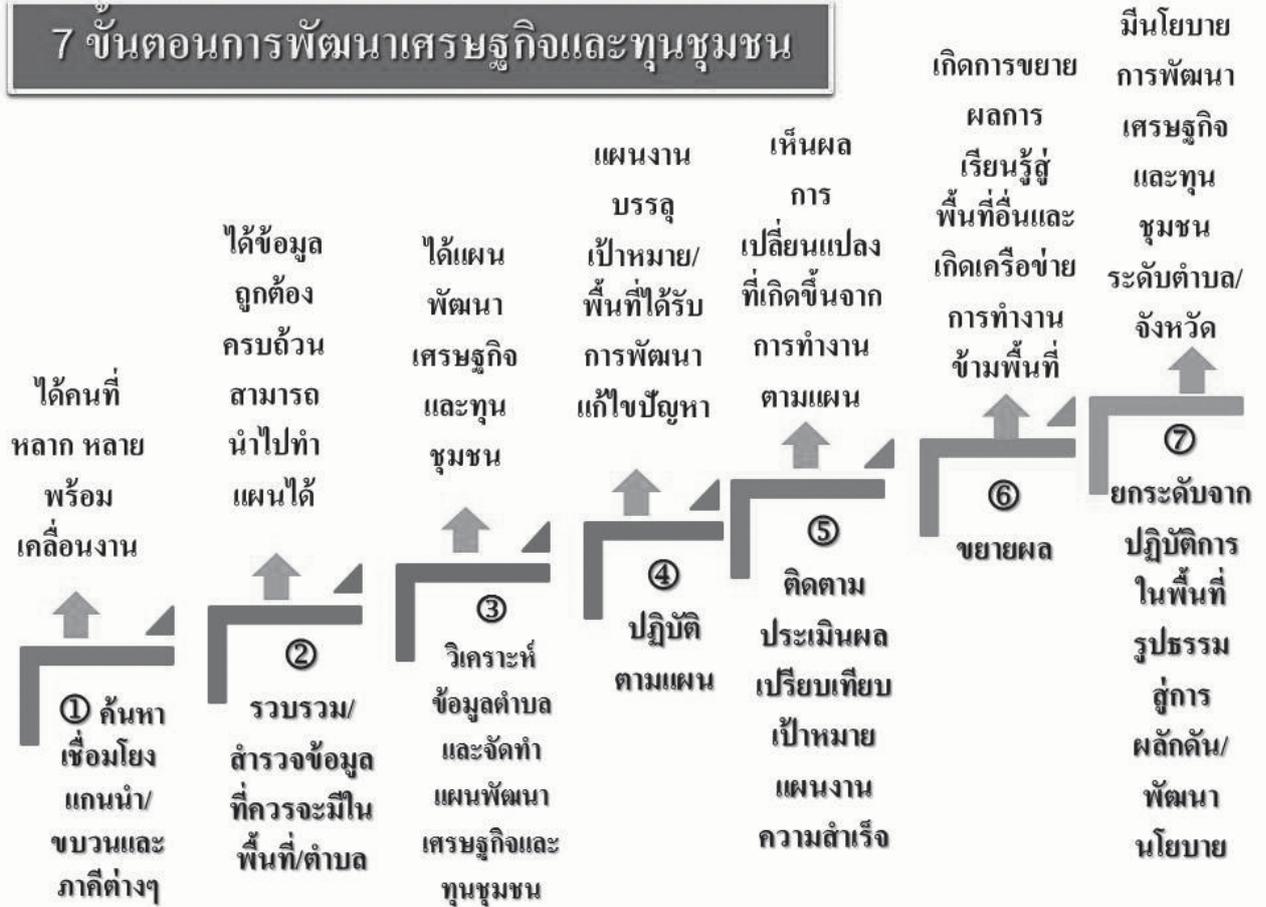
☞ ด้านภาคีที่เกี่ยวข้อง

1. เข้าร่วมในกระบวนการวางแผนดำเนินโครงการ
2. แลกเปลี่ยนเรียนรู้/ ทำงานร่วมกันบนความสัมพันธ์ที่เท่าเทียม
3. สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน

ข้อพึงระวังในการทำงาน

1. วิเคราะห์ และเตรียมกลุ่มเป้าหมายให้ตรงกับงานที่จะดำเนินการ
2. วิเคราะห์ภาคี (ยุทธศาสตร์) ให้ชัดเจน และกำหนดบทบาทของภาคีให้เหมาะสม ไม่ใช่การประสานงานเพื่อให้หน่วยงานมาสร้างภาระเพิ่มให้กับขบวนการองค์กรชุมชน
3. ระมัดระวังในการตั้งประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
4. จัดเวลาทำงานให้สอดคล้อง เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ วิถีชีวิต
5. จำแนก แยกแยะ และเลือกใช้ข้อมูลที่เป็นและเกี่ยวข้อง
6. กำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง และพึ่งตนเองได้

7 ขั้นตอนการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน

แผนภูมิ แสดง 7 ขั้นตอนการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน

หมวดที่ 4

เครื่องมือ และแบบฟอร์ม

สนับสนุนการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน

การสนับสนุนการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนนั้น ขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละพื้นที่/ตำบล ดังนั้น แต่ละพื้นที่/ตำบล จึงจำเป็นต้องคิดค้น หรือเลือกใช้เครื่องมือ และแบบฟอร์มที่ใช้สนับสนุนการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนที่เหมาะสมกับพื้นที่/ตำบลของตนเองให้มากที่สุด เพื่อให้สามารถเก็บข้อมูลสำคัญจากคนในพื้นที่/ตำบล ให้ได้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง ครบถ้วน และสมบูรณ์มากที่สุด โดยเครื่องมือ และแบบฟอร์มในการสนับสนุนการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน มีดังต่อไปนี้

1. แบบสำรวจข้อมูลรายครัวเรือน
2. ผังชุมชน หรือผังตำบล หรือแผนที่ทำมือ
3. การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคาม (SWOT)
4. ประเด็นคำถามในการชวนคิดชวนคุย ระดมความคิดจากกลุ่มย่อย (Focus group)
5. การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งอื่น
6. การพัฒนากองทุนชุมชน (กองทุนเดิม และจัดตั้งกองทุนใหม่)
7. ต้นไม้แห่งปัญหา เพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา
8. ประเด็นงานพัฒนาต่างๆ เช่น สภาองค์กรชุมชน สวัสดิการชุมชน ที่ดิน ภัยพิบัติ ฯลฯ
9. งบประมาณ

ทั้งนี้ ในคู่มือสนับสนุนการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนเล่มนี้ จะขอยกตัวอย่างการนำเครื่องมือ และแบบฟอร์มที่ใช้สนับสนุนการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน เพื่อให้พื้นที่/ตำบลนำไปปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่/ตำบลของตนเอง 4 เครื่องมือ ด้วยกันดังนี้

1. แบบสำรวจข้อมูลครัวเรือน เรื่องการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน
2. การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคาม (SWOT) โดยใช้ผังชุมชน/ผังตำบล
3. เครื่องมือการติดตามและประเมินผลความสำเร็จ
4. คำถามชวนคิดชวนแลกเปลี่ยน ระดมความคิดจากกลุ่มย่อย (Focus group) หรือการสัมภาษณ์ เพื่อเก็บข้อมูล

รหัสชุดแบบสำรวจ ID.....

แบบสำรวจข้อมูลครัวเรือน เรื่อง การพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน

คำชี้แจง : แบบสำรวจข้อมูลครัวเรือน เรื่องการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน จัดทำขึ้นเพื่อสำรวจข้อมูลระดับครัวเรือนของสมาชิกในชุมชน/พื้นที่/ตำบล ใน 7 หมวดคำถาม โดยจะนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ถึงศักยภาพในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนของพื้นที่/ตำบล เพื่อพัฒนาเป็นแผนพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนของพื้นที่ตำบล ดังนั้น จึงขอความร่วมมือจากท่านโปรดให้ข้อมูลที่แท้จริงมากที่สุด เพื่อเป็นประโยชน์ในการนำข้อมูลไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบท วิถีวัฒนธรรมของท่าน และพื้นที่/ตำบลต่อไป

ชื่อผู้เก็บข้อมูล.....หมายเลขโทรศัพท์.....

หมวดที่ 1 : ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์ และข้อมูลครัวเรือน

1. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์อายุปี
2. ที่อยู่ บ้านเลขที่หมู่ที่..... ตำบล อำเภอ จังหวัด.....
 ในเขตเทศบาล นอกเขตเทศบาล
3. เพศ ชาย หญิง
4. จำนวนสมาชิกในครัวเรือนของท่านมีทั้งหมด.....คน (สมาชิกที่อยู่จริง)
5. อาชีพหลัก และอาชีพรองของสมาชิกในครัวเรือนท่าน (ใส่เครื่องหมาย X ลงในช่องอาชีพหลัก และรอง)

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	อายุ	อาชีพหลัก							อื่นๆ ระบุ	อาชีพรอง							อื่นๆ ระบุ	
			เกษตรกร	รับราชการ	รับจ้าง (วัน)	รับจ้าง (เดือน)	นักเรียน	แม่บ้าน/ พ่อบ้าน	ว่าง งาน		เกษตรกร	รับ ราชการ	รับจ้าง (วัน)	รับจ้าง (เดือน)	นักเรียน	แม่บ้าน/ พ่อบ้าน	ว่าง งาน		
1																			
2																			
3																			
4																			
5																			
6																			
7																			
8																			
9																			
10																			
รวม																			

6. ในครอบครัวท่านมีสมาชิกที่อยู่ในวัยดังกล่าวกี่คน
 - ช่วงอายุตั้งแต่ 0 - 14 ปี คน
 - ช่วงอายุตั้งแต่ 15 - 60 ปี คน
 - ช่วงอายุตั้งแต่ 61 ปี ขึ้นไป คน

หมวดที่ 2 สถานะทางเศรษฐกิจ

7. ในรอบปีที่ผ่านมา ครั้วเรือนของท่านมี รายได้เงินสดจากการขายผลผลิตทางการเกษตร จำนวนเท่าไร (ตอบทุกข้อ หากไม่มีรายได้ในส่วนนั้นให้กรอกตัวเลข 0 ในช่องนั้นๆ)

รายรับภาคการเกษตร	จำนวนบาท / ปี
1. ขายข้าว	
2. ขายมันสำปะหลัง	
3. ขายอ้อย	
4. ขายยางพารา และไม้ยาง	
5. ขายปาล์ม	
6. ขายพืชผัก (เช่น ผัก เมล็ดพันธุ์ผัก ต้นกล้าผัก)	
7. ขายไม้ผล/ ไม้ยืนต้น (มะม่วง ลิ้นจี่ ลำไย ส้ม)	
8. ขายไม้ดอก/ ไม้ประดับ	
9. ขายพืชอื่นๆ ระบุ.....	
10. ขายวัว ควาย หมู	
11. ขายเป็ด ไก่	
12. ขายปลาเลี้ยง	
13. การเกษตรอื่นๆ ระบุ.....	

8. ในรอบปีที่ผ่านมา ครั้วเรือนของท่านมี รายได้จากการขายของป่า และจากแหล่งน้ำธรรมชาติ แม่น้ำ ห้วยหนอง บึง จำนวนเท่าไร (ตอบทุกข้อ หากไม่มีรายได้ในส่วนนั้นให้กรอกตัวเลข 0 ในช่องนั้นๆ)

รายรับจากธรรมชาติ	จำนวนบาท/ ปี
1. ขายเห็ด	
2. ขายหน่อไม้	
3. ขายน้ำผึ้ง	
4. ขายแมลง	
5. ขายไข่มดแดง	
6. ขายปลา (จับจากแหล่งน้ำธรรมชาติ)	
7. ขายผัก/ผลไม้/พืชพรรณ/สมุนไพรจากป่า	
8. ขายผลผลิตอื่นๆ จากธรรมชาติ ระบุ.....	

9. ในรอบปีที่ผ่านมา คร่าวๆ ของท่านมี **รายได้เงินสดนอกภาคการเกษตร** ไต่บ้าง (ตอบทุกข้อ หากมีรายได้เป็นเดือน ให้คูณ 12 เดือน หรือคูณจำนวนเดือนที่มีรายได้เพื่อคิดเป็นรายได้ต่อปี หากไม่มีรายได้ในส่วนนั้น ให้กรอกตัวเลข 0 ในช่องนั้นๆ)

รายรับนอกภาคการเกษตร	จำนวนบาท /ปี
1. เงินเดือน	
2. เงินประจำตำแหน่ง (เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน อบต. อสม. เป็นต้น)	
3. รับจ้างในภาคการเกษตร (เช่น ไถนา พนปุ๋ยยา ตัดอ้อย ตัดหญ้า กรีดยางชนป่าลัม เป็นต้น)	
4. รับจ้างนอกภาคการเกษตร (เช่น ก่อสร้าง ขับรถส่งของ พนักงาน เป็นต้น)	
5. กำไรสุทธิจากการทำธุรกิจส่วนตัวที่ไม่ใช่การเกษตร (เช่น ค้าขาย เปิดร้านซ่อม ร้านให้บริการต่าง)	
6. เงินที่ลูกหลานที่อยู่ต่างถิ่นส่งมาให้	
7. เงินบำนาญ	
8. เบี้ยผู้สูงอายุ	
9. เบี้ยผู้พิการ	
10. รายได้จากประกันสังคม	
11. ทุนการศึกษา จากภาครัฐ/ เอกชน	
12. รายได้จากค่าเช่าที่ดิน ค่าเช่าบ้าน (ที่เป็นตัวเงิน)	
13. รายได้จากค่าเช่าที่ดิน (กรณีใช้ข้าว/ผลผลิตทางการเกษตร เป็นค่าเช่าแทนเงินสด ให้ประมาณเป็นจำนวนเงิน)	
14. รายได้จากเงินมรดก เงินประกัน	
15. รายได้จากการถูกหวย การเล่นพนัน (เช่น หวย โกงชน ไฮโล บั้งไฟ มวย เป็นต้น)	
16. รายได้อื่นๆ ระบุ.....	

10. ในรอบปีที่ผ่านมา ท่านได้ออมเงินหรือไม่

ไม่ออม

ออม เฉลี่ยเดือนละบาท

11. ในรอบปีที่ผ่านมา ครัวเรือนของท่านมีค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคด้านใดบ้าง (ตอบทุกข้อ หากค่าใช้จ่ายเป็นเดือนให้คุณ 12 เดือน หรือคุณจำนวนเดือนที่มีค่าใช้จ่ายเพื่อคิดเป็นรายจ่ายต่อปี หากไม่มีค่าใช้จ่ายในส่วนนั้นให้กรอกตัวเลข 0 ในช่องนั้นๆ)

รายจ่าย	จำนวนบาท/ปี
1. ค่าอาหาร	
2. ค่าเครื่องดื่ม (น้ำดื่ม น้ำอัดลม น้ำหวาน เป็นต้น)	
3. ค่าซื้อ/ ผ่อน/ เช่าบ้าน	
4. ค่าตกแต่ง ซ่อมแซมบ้าน	
5. ค่าซื้ออุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องอำนวยความสะดวกที่ใช้ในบ้าน เช่น ทีวี ตู้เย็น เต้าแก๊ส พัดลม แอร์ เครื่องดูดฝุ่น คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ เป็นต้น	
6. ค่าน้ำ	
7. ค่าไฟ	
8. ค่าแก๊ส	
9. ค่ายา และค่ารักษาพยาบาล	
10. ค่ารถ ค่าน้ำมันสำหรับการเดินทาง	
11. ค่าใช้จ่ายด้านการสื่อสาร เช่น ค่าโทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น	
12. ค่าซื้อเครื่องนุ่งห่ม (เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย รองเท้า)	
13. ค่าใช้จ่ายสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็น เช่น สบู่ ยาสีฟัน ยาสระผม น้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า เป็นต้น	
14. ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษา เช่น ค่าเทอม เงินไปโรงเรียนของบุตรหลาน ชุมนักเรียน อุปกรณ์การศึกษา เรียนพิเศษ เป็นต้น	
15. ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับกิจกรรมทางศาสนา เช่น ทำบุญผ้าป่า กฐิน บริจาคต่างๆ เป็นต้น	
16. ค่าใช้จ่ายสำหรับการจัดพิธีต่างๆ เช่น งานแต่ง งานบวช งานศพ เป็นต้น	
17. ค่าใช้จ่ายช่วยเหลืองานพิธีต่างๆ ของเพื่อนบ้าน (ค่าซองช่วยงานต่างๆ)	
18. ค่าเหล้า เบียร์ บุหรี่ ไวน์	
19. ค่าใช้จ่ายเพื่อการเล่นหวย การพนัน (หวย โกงขน ไฮโล บั้งไฟ มวย เป็นต้น)	

หมวดที่ 3 : การทำการเกษตร

12. ในรอบปีที่ผ่านมา ครัวเรือนของท่านมีค่าใช้จ่ายในการทำเกษตรเท่าใด (ตอบทุกข้อ หากไม่มีค่าใช้จ่ายใดให้ใส่ 0 ในช่องนั้น)

ต้นทุน/ค่าใช้จ่ายภาคการเกษตร	จำนวนบาท/ ปี
1. ค่าเช่าที่ดิน	
2. ค่าจ้างในการเตรียมดิน และปลูก (ไถนา ยกร่องสวน ปรับพื้นที่ดิน)	
3. ค่าจ้างในการดูแล (ใส่ปุ๋ย พ่นยาฆ่าแมลง ตัดหญ้า)	
4. ค่าจ้างในการเก็บเกี่ยว	
5. ค่าแรงในการขนไปเก็บ/ ขาย	
6. ค่าเมล็ดพันธุ์ (ข้าว ผัก พืชสวน พืชไร่)	
7. ค่าปุ๋ย ฮอร์โมน ปูนขาว สำหรับการบำรุงดิน	
8. ค่ายากำจัดศัตรูพืช (ยาฆ่าหญ้า ฆ่าแมลง)	
9. ค่าน้ำมัน/ ค่าไฟ	
10. ค่าอาหาร เครื่องดื่มเลี้ยงแรงงานรับจ้าง หรือคนที่มาช่วยงานในไร่ นา สวน	

หมวดที่ 4 : หนี้สิน

13. ปัจจุบันครัวเรือนของท่านมีหนี้สินหรือไม่
- ไม่มี (ข้ามไปตอบหมวดที่ 5)
- มี
14. ในรอบปีที่ผ่านมา ท่าน “ค้างชำระหนี้” บ่อยครั้งเพียงใด (เลือกเพียง 1 คำตอบเท่านั้น โดย X ในช่องที่เลือก)
- 1 - 3 เดือน
- 4 - 6 เดือน
- 7 - 9 เดือน
- 10 - 12 เดือน

15. หากท่านมีหนี้สิน โปรดระบุรายละเอียด แหล่งเงินกู้ และจำนวนหนี้สินในแต่ละแหล่ง

- จาก ชกส. จำนวนบาท
- จาก กองทุนหมู่บ้าน จำนวนบาท
- จาก สหกรณ์ จำนวนบาท
- จาก กลุ่มออมทรัพย์ จำนวนบาท
- สถาบันการเงินชุมชน/ธนาคารชุมชน จำนวนบาท
- จาก ธนาคารพาณิชย์ จำนวนบาท
- ญาติ พี่น้อง จำนวน.....บาท
- เพื่อนบ้าน จำนวนบาท
- แหล่งเงินกู้นอกระบบ จำนวนบาท
- โรงรับจำนำ จำนวนบาท
- สถาบันการเงินเอกชน/ไฟแนนซ์ จำนวนบาท
- อื่นๆ ระบุ จำนวน.....บาท

16. สาเหตุของการกู้เงิน เพื่อนำเงินมาใช้จ่ายในเรื่องใดบ้าง (เลือกมา 5 ลำดับ โดยให้ใส่หมายเลข 1 - 5 ตามลำดับความสำคัญของแต่ละสาเหตุที่ท่านเลือก)

ค่าอุปโภคบริโภค	เพื่อลงทุนประกอบธุรกิจ (ค้าขาย เกษตร ธุรกิจส่วนตัว)
ซื้อ/เช่า/ผ่อน ที่ดิน	ซื้อ/เช่า//ผ่อน/ซ่อม บ้าน รถยนต์
ซื้อสิ่งของอำนวยความสะดวก	จ่ายค่ารักษาพยาบาล
จ่ายค่าการศึกษาของบุตรหลาน	จ่ายหนี้แทนสมาชิกในครัวเรือน หรือบุคคลอื่น
จ่ายหนี้เก่าที่ค้างชำระ	จ่ายจัดงานพิธีต่างๆ เช่น งานแต่ง งานบวช งานศพ เป็นต้น

หมวดที่ 5 : ปัจจัยการผลิต

17. ท่านมี “บ้านรวมที่ดินปลูกบ้านเป็นของตนเอง” หรือไม่

- ไม่มี
- มี.....หลัง เนื้อที่รวมทุกหลัง.....ตารางวา/ ตารางเมตร

18. ท่านมี “ที่ดินทำกินเป็นของตนเอง” หรือไม่

- ไม่มี
- มี.....แปลง เนื้อที่รวมทุกแปลง.....ไร่.....ตารางวา

19. พื้นที่ถือครองของครัวเรือนท่านมีลักษณะ “เอกสารสิทธิ์” การถือครองประเภทใดบ้าง

- โฉนด (น.ส. 4) จำนวนไร่
- น.ส. 3/น.ส. 3ก จำนวนไร่
- ส.ค. 1 จำนวนไร่
- ใบจอง (น.ส. 2) จำนวนไร่
- ใบไต่สวน (น.ส. 5) จำนวนไร่
- ใบเหยียบย่ำ จำนวนไร่
- น.ค. 3/ส.ท.ก. จำนวนไร่
- ภ.บ.ท.5 จำนวนไร่
- ส.ป.ก.4-01 จำนวนไร่
- ไม่มีเอกสารสิทธิ์ใดๆ จำนวนไร่
- อื่นๆ (ระบุ)..... จำนวน ไร่

20. ครัวเรือนของท่านได้นำ “บ้าน และ/หรือที่ดิน” ไปจำนอง หรือขายฝากหรือไม่

- ไม่ได้นำที่ดินไปจำนอง หรือขายฝาก
- นำที่ดินไปจำนอง หรือขายฝากกับ...
 - สถาบันการเงินเอกชน/ธนาคาร/ไฟแนนซ์ จำนวนไร่
 - กลุ่มองค์กรในชุมชน/สถาบันการเงินชุมชน จำนวนไร่
 - บุคคล จำนวนไร่

21. ท่านประสบปัญหาในเรื่องต่างๆ ต่อไปนี้มากน้อยเพียงใด (ตอบทุกข้อโดย กาเครื่องหมาย X ในช่องที่ตอบ)

ปัญหา	ประสบปัญหา				
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1. น้ำไม่พอใช้ในครัวเรือน					
2. น้ำแล้ง ไม่เพียงพอสำหรับการทำเกษตร					
3. ฝนทิ้งช่วง					
4. น้ำท่วม					
5. น้ำเสีย					
6. ปัญหาดินเค็ม					
7. ปัญหาดินเปรี้ยว					
8. มลพิษทางเสียง					
9. มลพิษทางอากาศ					
10. ความเสี่ยงต่อภัยธรรมชาติ (น้ำป่า ไฟป่า พายุ ภัยหนาว แผ่นดินไหว ดินโคลนถล่ม)					
11. ปัญหาขยะ					
12. พื้นที่ป่า ที่ดินสาธารณะถูกบุกรุก					

หมวดที่ 6 : สถานะทางสุขภาพ

22. ในรอบปีที่ผ่านมา ท่านและสมาชิกในครัวเรือนของท่าน เคยได้รับการวินิจฉัยจากแพทย์ว่า มีปัญหาทางสุขภาพ ดังต่อไปนี้หรือไม่ (ตอบทุกข้อ โดยกาเครื่องหมาย X ในช่องคำตอบ)

ปัญหาสุขภาพ	มี	ไม่มี
1. โรคหัวใจ		
2. โรคเบาหวาน		
3. ความดันโลหิต (สูง/ต่ำ)		
4. มะเร็ง (ทุกชนิด)		
5. โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์		
6. ภูมิแพ้		
7. ผู้ป่วยทางจิต		
8. ผู้ที่มีความบกพร่องทางการมองเห็น		
9. ผู้ที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน		
10. ผู้ที่มีความบกพร่องด้านร่างกาย/ การเคลื่อนไหว		

ปัญหาสุขภาพ	มี	ไม่มี
11. ผู้ที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา (ดาวน์ซินโดรม)		
12. ผู้ที่มีปัญหาในการเรียนรู้ (สมาธิสั้น ความจำสั้น)		
13. ผู้ที่มีความบกพร่องทางการพูด และภาษา		
14. ผู้ที่มีความบกพร่องทางพฤติกรรม และอารมณ์		
15. โรคออทิสติก (สมองผิดปกติ ความบกพร่องทางปฏิสัมพันธ์ การสื่อสาร และการแสดงออกทางพฤติกรรม)		
16. ผู้พิการซ้ำซ้อน		

หมวดที่ 7 : ทุนในชุมชน สภาพชุมชน และสังคม

23. ชุมชนของท่านมี กลุ่ม/ทุนที่เป็นตัวเงิน เหล่านี้หรือไม่ (ตอบทุกข้อ โดยกาเครื่องหมาย X ในช่องคำตอบ)

คำตอบ			กลุ่ม/ทุนที่เป็นตัวเงิน	จำนวนกี่กลุ่ม	จำนวนเงินกองทุน (ถ้าไม่ทราบให้ใส่ 0)
มี	ไม่มี	ไม่ทราบ			
			1. กลุ่มออมทรัพย์		
			2. กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์		
			3. กองทุนหมู่บ้าน		
			4. กองทุนสวัสดิการชุมชน		
			5. กองทุนที่ดินและที่อยู่อาศัย		
			6. กองทุน SML		
			7. กองทุนฌาปนกิจ		
			8. กองทุนผู้สูงอายุ		
			9. กองทุนคนพิการ		
			10. ธนาคารชุมชน/สถาบันการเงินชุมชน		
			11. กองทุนสตรี/ กองทุนพัฒนาสตรี		
			12. กองทุนแม่ของแผ่นดิน		
			13. กองทุนวิสาหกิจชุมชน/ธุรกิจชุมชน		
			14. กองทุนซากาด		
			15. สหกรณ์/ร้านค้าชุมชน		
			16. กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์/ผักปลอดภัย		
			17. กลุ่มเกษตรกร		
			18. กลุ่มอาชีพต่างๆ เช่น กลุ่มทำไม้กวาด กลุ่มปลาร้า-ปลาต้ม กลุ่มทอผ้า เป็นต้น		
			19. อื่นๆ ระบุ		

24. หมู่บ้าน หรือชุมชนของท่านมี ทรัพยากร/ทุนที่ไม่เป็นตัวเงิน เหล่านี้หรือไม่ (ตอบทุกข้อ โดยกาเครื่องหมาย X ในช่องคำตอบ)

24.1 ทุนทรัพยากร/ ทุนที่ไม่เป็นตัวเงินในชุมชน

คำตอบ			ทรัพยากร/ทุนที่ไม่เป็นตัวเงิน	ประเภททุนสนับสนุนจากหน่วยงาน			
มี	ไม่มี	ไม่ทราบ		บุคลากร/ เจ้าหน้าที่	ความรู้/ การอบรม	เครื่องมือ/ อุปกรณ์ ในการทำ กิจกรรม	อื่นๆ ระบุ
			1. ปราชญ์ภูมิปัญญาชุมชนด้านต่างๆ เช่น ปราชญ์ด้านความเชื่อ- พิธีกรรม พราหมณ์บายศรีสู่ขวัญ ปราชญ์ด้านการทอผ้า หมอเมือง- หมอยาสมุนไพร หมอตำแย เป็นต้น				
			2. ที่ดินสาธารณะ				
			3. แหล่งน้ำของชุมชน เช่น ห้วย หนอง คลอง บึง แม่น้ำ คลองชลประทาน				
			4. ป่าไม้ เช่น ป่าชุมชน ป่าสาธารณะ ป่าผีปูด้า ป่าบุง- ป่าทาม ป่าต้นน้ำ ป่าชายเลน ป่าพรุ เป็นต้น				

24.2 ทุนทรัพยากร/ หน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนการทำงานของชุมชน

คำตอบ			ทรัพยากร/ทุนที่ไม่เป็นตัวเงิน	ประเภททุนสนับสนุนจากหน่วยงาน			
มี	ไม่มี	ไม่ทราบ		บุคลากร/ เจ้าหน้าที่	ความรู้/ การอบรม	เครื่องมือ/ อุปกรณ์ ในการทำ กิจกรรม	อื่นๆ ระบุ
			1. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช.				
			2. สำนักงานกองทุนการ สร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)				
			3. สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)				
			4. กรมพัฒนาชุมชน (พช.)				

คำตอบ			ทรัพยากร/ทุนที่ไม่เป็นตัวเงิน	ประเภททุนสนับสนุนจากหน่วยงาน			
มี	ไม่มี	ไม่ทราบ		บุคลากร/ เจ้าหน้าที่	ความรู้/ การอบรม	เครื่องมือ/ อุปกรณ์ ในการทำ กิจกรรม	อื่นๆ ระบุ
			5. ภาครัฐตำบล/อำเภอ/จังหวัด				
			6. ภาครัฐจังหวัด				
			7. สำนักงานกองทุนสนับสนุน การวิจัย (สกว.)				
			8. สำนักทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมจังหวัด				
			9. สำนักทรัพยากรน้ำ				
			10. สถาบันการศึกษา				
			11. ชกส.				
			12. ธนาคารออมสิน				
			13. ปตท.				
			14. ปูนซีเมนต์ไทย (SCG)				
			15. บริษัทไทยเบฟ				
			16. ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน)				
			17. มูลนิธิสยามชีฟ				
			18. องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs)				
			19. เครือข่ายประชาสังคม				
			20. เครือข่ายทางศาสนา				
			21. อปท. (อบต./อบจ.)				
			22. นักการเมือง/นักการเมืองท้องถิ่น				
			23. โครงการปิดทองหลังพระ				
			24. โครงการในพระราชดำริ				
			25. อื่นๆ ระบุ.....				

25. ปัจจุบันท่านคิดว่า **สถานการณ์ปัญหาในหมู่บ้าน หรือชุมชน** ของท่านเป็นเช่นไร (ตอบทุกข้อ โดยกาเครื่องหมาย X ในช่องคำตอบ)

สถานการณ์ปัญหา	ไม่มีปัญหา (1)	เล็กน้อย (2)	ปานกลาง (3)	รุนแรง (4)	รุนแรงมาก (5)
1. ยาเสพติด					
2. ลักขโมย					
3. อาชญากรรม					
4. อนามัยทางเพศ					
5. การตั้งครุภในวัยเรียน					
6. เด็กติดเกมส์					
7. วัยรุ่นมั่วสุม เกเร					
8. ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง					
9. ความรุนแรงในครอบครัว					
10. ความขัดแย้งภายในชุมชน					
11. การใช้สิทธิพลข่มขู่					
12. การซื้อสิทธิ์ขายเสียง					
13. อุบัติเหตุ					
14. อื่นๆ ระบุ.....					

ขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง.

การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ภัยคุกคาม (SWOT) โดยใช้ผังชุมชน/ผังตำบล

เครื่องมือหรือกระบวนการ การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ภัยคุกคาม (SWOT) โดยใช้ผังชุมชน/ผังตำบลนี้เป็นเครื่องมือที่ทำให้พื้นที่เห็นจุดแข็ง และปัญหาของตนเอง เป็นการเปิดโอกาสให้คนในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผน และสร้างคนในพื้นที่ให้สามารถวิเคราะห์ และจัดทำแผนให้สอดคล้องกับความต้องการที่ตนเองเป็นผู้ตัดสินใจ

ความหมายของผังชุมชน/ผังตำบล และการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ภัยคุกคาม (SWOT)

ผังชุมชน/ผังตำบล คือ แผนที่อธิบายถึง วิถีชีวิต เศรษฐกิจ วัฒนธรรมของชุมชน ผลกระทบที่มีอยู่ในชุมชน/พื้นที่ของตนเอง ถือเป็นเครื่องมือในการเปิดพื้นที่ให้ขบวนการชุมชนลุกขึ้นมากำหนดแผนชีวิตของตนเอง โดยระบบการร่วมคิดร่วมทำ เป็นเจ้าของร่วมของคนหลายฝ่าย สร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการแก้ปัญหา และวางแผนเรื่องต่างๆ เพื่อกำหนดอนาคตของตนเอง และการพัฒนาพื้นที่ระดับตำบล ซึ่งจะนำไปสู่การกำหนดแผนชีวิต หรือแผนตำบลต่อไป ซึ่งผังตำบลมีลักษณะ ดังนี้

1. เป็นแผนที่กำหนดอนาคต และการจัดการตนเองของคนในตำบล
2. เป็นผังชีวิตที่ครอบคลุมเรื่องราวต่างๆ ของคนในตำบล
3. เป็นแผนซึ่งทำโดยคนในตำบล ช่วยกันรวบรวมข้อมูลทั้งกายภาพ ชีวิตความเป็นอยู่ ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า การผลิตทุนที่มีอยู่ ศักยภาพ และปัญหา
4. เป็นการจัดการพัฒนา/ แก้ไขปัญหาที่เป็นระบบ โดยชุมชนคิดร่วม ทำร่วม และเกิดประโยชน์ร่วมกัน

การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ภัยคุกคาม

(SWOT : Strength, Weaknesses, Opportunities, and Threats)

- S : Strength (ชะ-เทรงธ์)** คือ **จุดแข็ง** หมายถึง ความสามารถและสถานการณ์ภายในกลุ่มองค์กร/ ชุมชน/พื้นที่ตำบลที่เป็นบวก ซึ่งนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงาน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ หรือการดำเนินงานภายในได้ดี
- W : Weaknesses (วิค-เน็ช)** คือ **จุดอ่อน** หมายถึง สถานการณ์ภายในองค์กรชุมชนที่เป็นลบ และด้อยความสามารถ ซึ่งกลุ่มองค์กร/ชุมชน/พื้นที่ตำบล ไม่สามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการทำงาน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ หรือการดำเนินงานภายในได้
- O : Opportunities (ออพ้อทยู-นิตี)** คือ **โอกาส** หมายถึง ปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่เอื้ออำนวยในการทำงานของกลุ่มองค์กร/ชุมชน/พื้นที่ตำบล ให้บรรลุวัตถุประสงค์ หรือสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการของกลุ่มองค์กร/ชุมชน/พื้นที่ตำบล
- T : Threats (ธเร็ท)** คือ **ภัยคุกคาม** หมายถึง ปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่ขัดขวางการทำงานขององค์กร/ชุมชน/พื้นที่ตำบล ทำให้ไม่สามารถทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ หรือสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นปัญหา เป็นภัยคุกคาม ภัยเสี่ยงต่อกลุ่มองค์กร/ชุมชน/พื้นที่ตำบล

ทั้งสองวิธีการนี้เป็นเครื่องมือในการใช้ศึกษาชุมชน โดยการทำ “ผังชุมชน/ผังตำบล” เป็นเครื่องมือที่สามารถนำมาช่วยในการเก็บรายละเอียดข้อมูลของชุมชน/ตำบล ทำให้ชาวบ้านเห็นสภาพของชุมชน/ตำบลทั้งระบบ ที่เป็นทั้งสิ่งที่ดีและสิ่งที่ไม่ดีในชุมชน ที่ส่งผลกระทบเชื่อมโยงต่อกันเป็นลูกโซ่ จากหมู่บ้านหนึ่งไปยังหมู่บ้านอื่นๆ ส่วน “SWOT” เป็นเครื่องมือในการนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อวางกลยุทธ์ และวางแผนในการทำงาน

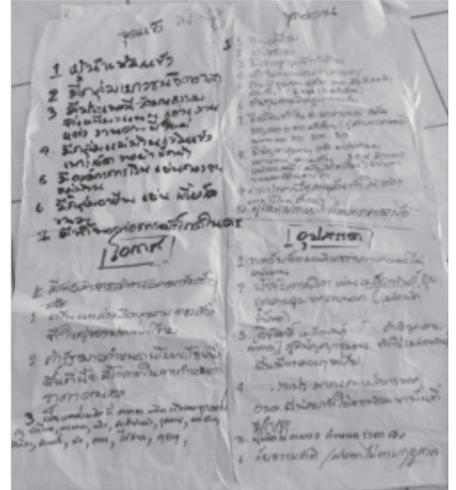
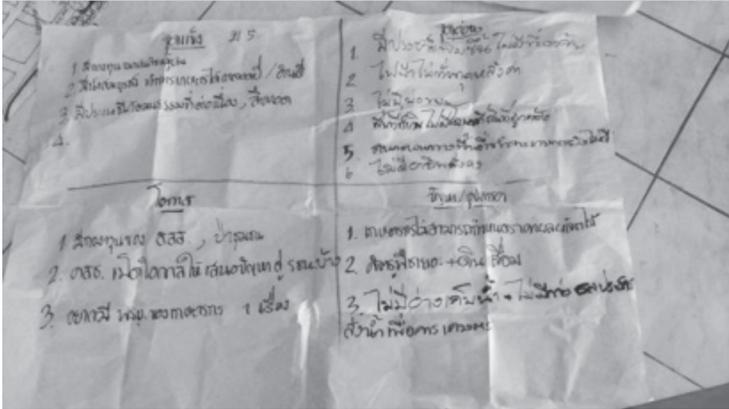
ขั้นตอน/วิธีการทำ

1. วาดแผนผังหมู่บ้าน โดยมีองค์ประกอบในแผนที่ ดังนี้
 - 1) ที่ตั้งอาณาเขต
 - 2) โครงสร้างพื้นฐาน (สถานที่สำคัญ/ เส้นถนน/ แม่น้ำ/ ระบบสาธารณสุข/ โภค)
 - 3) ตำแหน่งบ้าน/ จำนวนประชากร/ จำนวนครัวเรือน
 - 4) กลุ่มองค์กรต่างๆ/ ประชาชนชาวบ้านที่อยู่ในที่ต่างๆ
 - 5) ตำแหน่งที่ดินทำกิน/ ผลผลิตทางการเกษตรที่มีในที่ดินนั้น
 - 6) การใช้ประโยชน์ที่ดินในอาณาเขตหมู่บ้าน (ทำอะไรบ้าง)
 - 7) สภาพปัญหาหลักของหมู่บ้าน
 - 8) แหล่งทรัพยากรธรรมชาติสำคัญในตำบล

การให้ชาวบ้านวาดแผนผังหมู่บ้านของตนเอง จะทำให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าของหมู่บ้านตนเอง เห็นจุดแข็ง จุดอ่อนของตนเอง ที่คนในพื้นที่รู้ดีที่สุด เช่น บริเวณที่มีคนตีคนแก่งอาศัยอยู่ แหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญอยู่ที่ไหน สภาพปัญหาของหมู่บ้านมีอะไรบ้าง เป็นต้น

2. ดำเนินการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคาม (SWOT) ของแต่ละหมู่บ้าน (ตัวอย่างการวิเคราะห์ข้อมูลของตำบลรวมไทย อ.พพบพระ จ.ตาก)

2.1) นำข้อมูลที่ได้จากการวาดแผนผังหมู่บ้าน มาวิเคราะห์ข้อมูลของหมู่บ้าน ใส่ลงในตาราง 4 ช่อง ดังนี้

จุดแข็ง S : Strength	จุดอ่อน W : Weaknesses	โอกาส O : Opportunities	ภัยคุกคาม T : Threats
1. มีกองทุนหมู่บ้าน (หุ้น 2 แสน เงินออม 4 ล้าน เงินกู้ 1.4 ล้าน) 2. ชุมชนมีความสามัคคี ให้ความร่วมมือ 3. มีกลุ่มองค์กรในพื้นที่ 11 กลุ่ม 4. มีป่าชุมชนที่คนในชุมชนใช้ประโยชน์ได้ทั้งปี 5. มีธนาคารข้าว 6. มีป่าต้นน้ำ 7. มีปราชญ์ชาวบ้าน 8. มีหัวหน้าตระกูลแซ่ 9. มีศาลเจ้า วัด โบสถ์ ที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ 10. มีโรงสีข้าวลิ้มผั่ว	1. เยาวชนติดยาเสพติด 2. ดินเสื่อม 3. มีปัญหาสุขภาพ 4. ขาดการบริหารจัดการป่าชุมชน 5. ขาดการบริหารจัดการกลุ่ม 6. ขาดความมีระเบียบเรียบร้อยในชุมชน 7. มีหนี้สินนอกระบบ 10% กู้ ธกส. 70% นอกนั้น กู้เงินกองทุนภายในหมู่บ้าน	1. มีบริษัทของห้าง เช่น ทรูมา รับซื้อข้าวลิ้มผั่วในหมู่บ้าน 2. มีตลาดรองรับการขายข้าวลิ้มผั่ว ในระดับอำเภอคีรีราษฎร์ รวมไทย ช่องแคบ 3. มีหน่วยงานพัฒนา เช่น ทหาร	1. ถนนในด้าน การเกษตรเสียหายทำให้เดินทางขนส่งลำบาก 2. ที่ดินทำกินไม่มีเอกสารสิทธิ์ ทำให้ขาดความมั่นคง 3. ผลผลิตทางการเกษตรราคาตกต่ำ 4. ราคาสินค้าทางการเกษตร ถูกกำหนดจากภายนอก

2.2) นำแผนผังของแต่ละหมู่บ้านมาเชื่อมต่อกันเป็นแผนผังของตำบล

เศรษฐกิจและ
ทุนชุมชน

ชุมชนเข้มแข็ง
จัดการตนเอง

2.3) วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคาม (SWOT) ข้อมูลทั้งตำบล

2.3.1) ร่วมกันวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคามระดับตำบล โดยนำข้อมูลจากการทำ SWOT ของแต่ละหมู่บ้านมาวิเคราะห์ร่วมกัน แล้วกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เป็นเรื่องเร่งด่วน หรือเรื่องร่วมของตำบล ดังตัวอย่างตาราง

จุดแข็ง	จุดอ่อน	โอกาส	ภัยคุกคาม	แนวทาง
1. การปลูกพืชที่มีอายุสั้น เช่น ผัก พริก ข้าวโพด ทำให้เก็บเกี่ยวผลผลิตได้เร็ว 2. การปลูกพืชแบบผสมผสาน อาทิ เช่น ข้าวโพด พริก ถั่วเหลือง ทำให้ช่วยประหยัดพื้นที่เนื่องจากพื้นที่ น้ำที่ใช้เพาะปลูกมีจำนวนจำกัด ทำให้มีรายได้อย่างต่อเนื่อง 3. ได้รับการอบรมความรู้จากหน่วยงานต่างๆ 4. อนามัยเข้ามาเจาะเลือดตรวจสารเคมีปีละ 1 ครั้ง 5. มีกฎระเบียบในการอนุรักษ์ป่าชุมชน	1. มีการใช้สารเคมีค่อนข้างมาก 2. หน้าแล้งจะมีน้ำไม่เพียงพอ ทำให้การเพาะปลูกได้ไม่เกิน 2 ครั้งต่อปี 3. ในรอบปีสามารถทำการเพาะปลูกได้แค่ 5 เดือน 4. มีการใช้สารเคมีเพิ่มมากขึ้น เพราะการปลูกพืชในที่ซ้ำๆ ทำให้ดินเสื่อมทำให้ผลผลิตลดลงต้องใส่ปุ๋ยเคมีเพิ่มขึ้น ทำให้ต้นทุนสูง 5. ขาดความรู้ในการปรับปรุงดินที่เสื่อมคุณภาพ 6. ผลผลิตที่ได้ถูกพ่อค้ากดราคา 7. พื้นที่ที่เหมาะสมกับการปลูกข้าวมีจำนวนจำกัด ต้องไปเช่าพื้นที่ในตำบลข้างเคียงปลูก 8. มีปัญหาด้านสุขภาพจากการใช้สารเคมี	1. มีหน่วยงานเข้ามาพัฒนาชุมชน เช่น ทหาร อนามัย 2. มีบริษัทของห้างเซ็นทรัลมารับซื้อข้าวลิ้มผิวในหมู่บ้าน	1. ที่ดินทำกินไม่มีเอกสารสิทธิ ทำให้ขาดความมั่นคง 2. ราคาสินค้าทางการเกษตรถูกกำหนดจากภายนอก	1. ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเกษตรกรในชุมชน 2. ควรหาไม้ยืนต้นปลูกเป็นทางเลือก 3. อบรมให้ความรู้การทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อลดต้นทุนการผลิต ลดการใช้สารเคมี แก้ปัญหาดินเสื่อม

2.3.2) นำข้อมูลจากการวิเคราะห์ SWOT มาจัดหมวดหมู่ เพื่อเตรียมทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนในแต่ละด้าน ซึ่งอาจจะจัดหมวดหมู่ในรูปแบบมายด์แมป (แผนที่ทางความคิด - Mind mapping) หรือตารางหมวดหมู่ประเภทของข้อมูลก็ได้

แผนภูมิแสดง ตัวอย่างการจัดหมวดหมู่โดยใช้แผนที่ทางความคิด - Mind mapping

3. จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน โดยเรียงลำดับความสำคัญของปัญหา กำหนดกิจกรรม กลุ่มองค์กรที่เกี่ยวข้อง และกำหนดระยะเวลาดำเนินงาน ดังตัวอย่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน ต.รวมไทย อ.พพพระ จ.ตาก

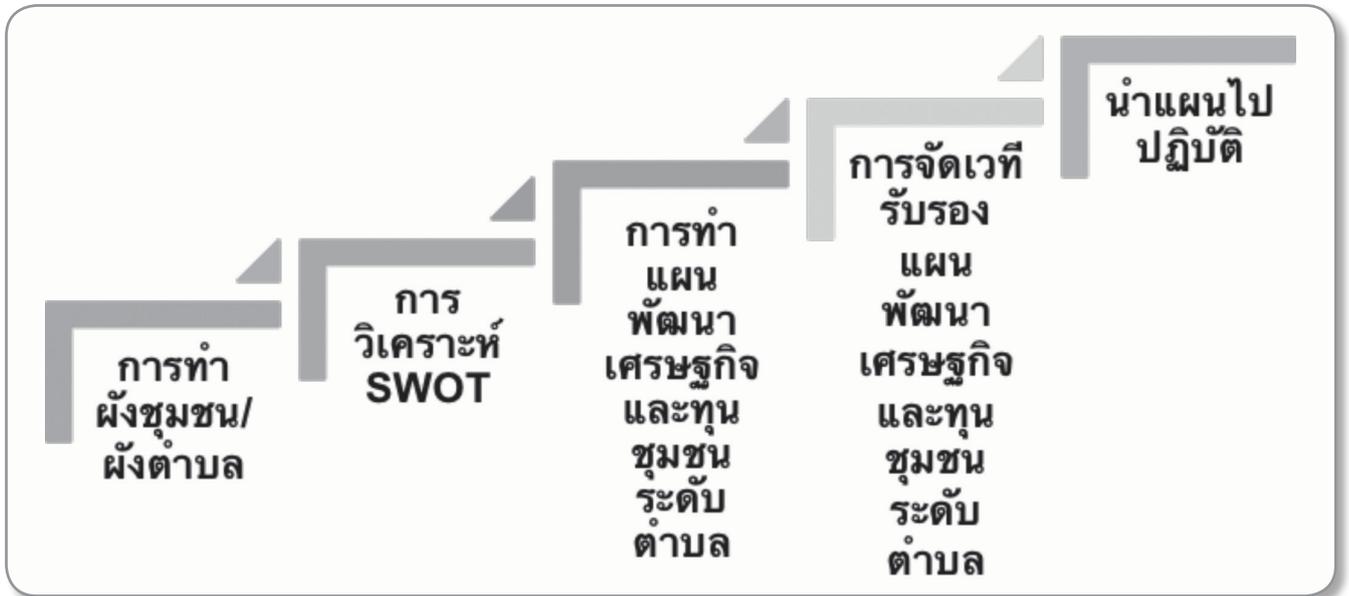
ลำดับที่	แผนงาน	โครงการ/กิจกรรม	ตัวชี้วัดความสำเร็จ	องค์กร/กลุ่ม	ช่วงเวลา (ปี)
1	การเชื่อมโยงกลุ่ม/องค์กร	เชื่อมโยงกลุ่มองค์กรในตำบล โดยสร้างการเรียนรู้ปรึกษาหารือร่วมกันผ่านเวทีประชุมสัญจร หรือเวทีกลางตำบล “ประชุมสภาองค์กรชุมชน”	มีองค์ประกอบของคนทำงานที่มาจากหลายกลุ่มองค์กรในตำบล	สภาองค์กรชุมชน อบต./ท้องที่ คณะทำงานเครือข่าย	5 มกราคม 2558

ลำดับ ที่	แผนงาน	โครงการ/กิจกรรม	ตัวชี้วัดความสำเร็จ	องค์กร/กลุ่ม	ช่วงเวลา (ปี)
2	การพัฒนาผลผลิต และการเงิน	สนับสนุนโรงผลิตน้ำดื่ม สร้างแบรนด์ผลิตภัณฑ์ของตนเอง เช่น ข้าวลิ้มผ้า โดยมีองค์ความรู้หรือผลจากการวิจัยมารองรับ สนับสนุนการจัดตั้งร้านค้าชุมชน และกลุ่มทอผ้ากันชน มีการวิเคราะห์สาเหตุของการเป็นหนี้โดยจัดทำข้อมูลระดับครัวเรือน เพื่อเชื่อมโยงกลุ่มองค์กรการเงินในตำบล หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยเหลือ <u>ข้อเสนอระดับนโยบาย</u> ให้รัฐบาลมีนโยบายพักการชำระหนี้	มีแบรนด์ข้าวลิ้มผ้าที่เป็นลิขสิทธิ์ของชุมชน ชุมชนมีโรงผลิตน้ำดื่มของตนเอง เห็นสาเหตุของปัญหาหนี้สินที่ชัดเจนของชุมชน	คณะทำงานเศรษฐกิจและทุนชุมชน	มีนาคม 2558
3	สร้างสุขภาพ “ประชาชน”	ลดการใช้สารเคมีในการปลูกพืช ประชาสัมพันธ์/รณรงค์การตรวจระดับสารเคมีในเลือดของคนในชุมชน รณรงค์ให้คนในชุมชนบริโภคอาหารปลอดภัย <u>ข้อเสนอระดับนโยบาย</u> ให้รัฐบาลออกนโยบายรณรงค์การบริโภคอาหารปลอดภัย	จำนวนคนในชุมชนที่หันกลับมาทำเกษตรอินทรีย์มีจำนวนมากขึ้น คนในชุมชนเห็นความสำคัญของการบริโภคอาหารปลอดภัย และปรับเปลี่ยนพฤติกรรม	สถานีอนามัย/รพ.สต. กลุ่ม อสม. กลุ่มเกษตรกร	เมษายน 2558
4	การเพิ่มพืช ทางเลือก	ส่งเสริมการปลูกพืชยืนต้น เช่น อโวคาโด ส่งเสริมการปลูกข้าวลิ้มผ้า โดยการขยายฐานสมาชิก	สมาชิกปลูกข้าวลิ้มผ้ามีจำนวนมากขึ้น	กลุ่มเกษตรกร สมาชิกสภา เกษตรกร เกษตรตำบล	พฤษภาคม 2558

ลำดับที่	แผนงาน	โครงการ/กิจกรรม	ตัวชี้วัดความสำเร็จ	องค์กร/กลุ่ม	ช่วงเวลา (ปี)
5	อนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม	ฟื้นฟูป่าต้นน้ำ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่น้ำตกผาถ้ำ จัดระบบการบริหารจัดการแหล่งน้ำให้คนในตำบลได้มีน้ำใช้ร่วมกัน เช่น การสร้างฝายกั้นชะลอน้ำที่ห้วยน้ำเย็น ดูแลรักษาป่าชุมชน โดยการสร้างกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์	ป่ามีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น (มีสัตว์ป่ามาอยู่อาศัย ดินอุ้มน้ำได้ดี-นานขึ้น) คนในชุมชนตระหนัก และให้ความสำคัญในการดูแลรักษาป่าของชุมชน	กรมป่าไม้ สำนักงานเขตในพื้นที่ อบต. กลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชน และชุมชนใกล้เคียง	ม.ย.-ก.ค. 2558
6	ฟื้นฟูวัฒนธรรม ประเพณี/สังคม	อนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น ประเพณีการชนโค ประเพณีกินข้าวใหม่	ประเพณีดั้งเดิมของชุมชนกลับคืนมา คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีชุมชน	สมาชิกในชุมชน	ตลอดทั้งปี
7	กรรมสิทธิ์ที่ดิน	พัฒนาดินให้มีคุณภาพ และใช้ประโยชน์อย่างสูงสุด สร้างกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน	พื้นที่ดินว่างเปล่าลดลง มีโฉนดชุมชน	อบต. สมาชิกในชุมชน	ตั้งแต่ มกราคม เป็นต้นไป

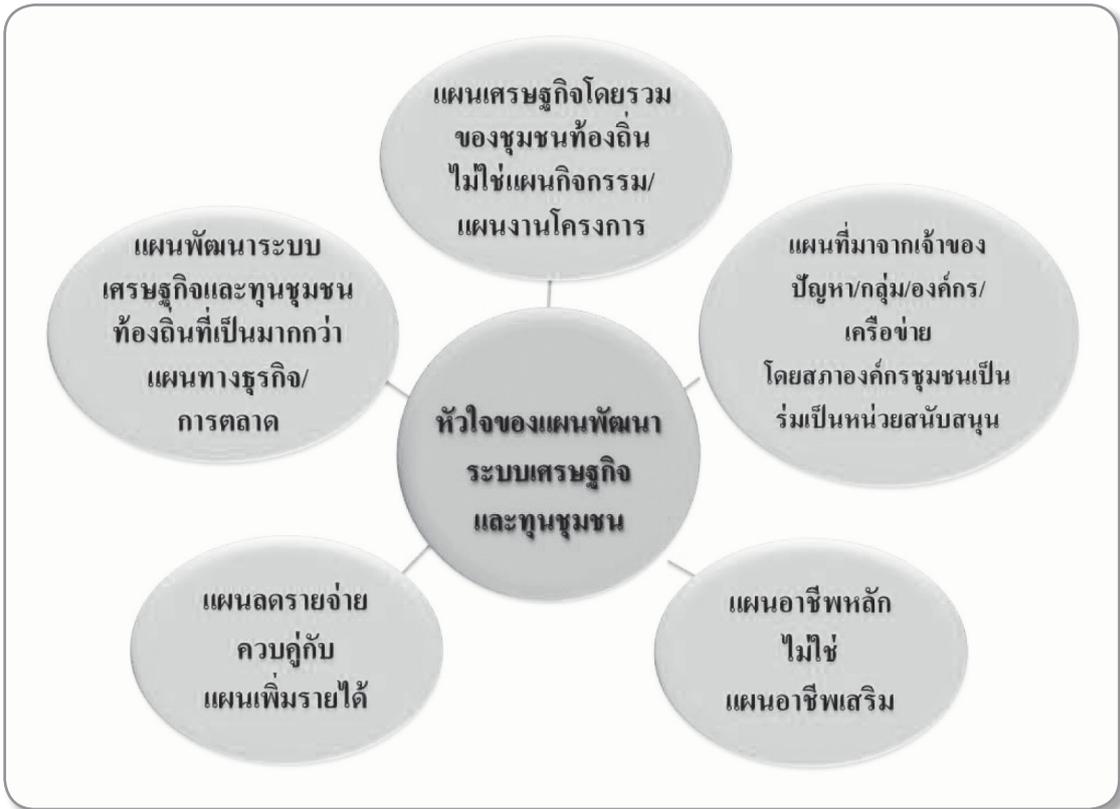
4. จัดเวทีสร้างความเข้าใจ และรับรองแผนกับผู้นำและสมาชิกในตำบล เพื่อให้ทุกคนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม และรับรองแผนพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนระดับตำบล ก่อนประกาศใช้ และนำแผนไปสู่การปฏิบัติ

แผนภูมิ แสดงขั้นตอนการใช้ผังชุมชน/ตำบล และ SWOT เพื่อจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน

5. หัวใจสำคัญของการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนระดับตำบล ควรพิจารณาและคำนึงถึงหลัก 5 ประการ ดังนี้

- 5.1 เป็นแผนเศรษฐกิจและทุนชุมชนโดยรวมของชุมชนท้องถิ่น ไม่ใช่แผนกิจกรรม/แผนงานโครงการ
- 5.2 เป็นแผนที่มาจากเจ้าของปัญหา/กลุ่ม/องค์กร/เครือข่ายต่างๆ ในพื้นที่/ ตำบล โดยสภาองค์กรชุมชนเป็นร่วม เป็นหน่วยสนับสนุน
- 5.3 เป็นแผนพัฒนาอาชีพหลัก ไม่ใช่แผนพัฒนาอาชีพเสริม
- 5.4 เป็นแผนลดรายจ่ายควบคู่กับแผนเพิ่มรายได้
- 5.5 เป็นแผนพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนท้องถิ่นที่เป็นมากกว่าแผนทางธุรกิจ หรือแผนทางการตลาด

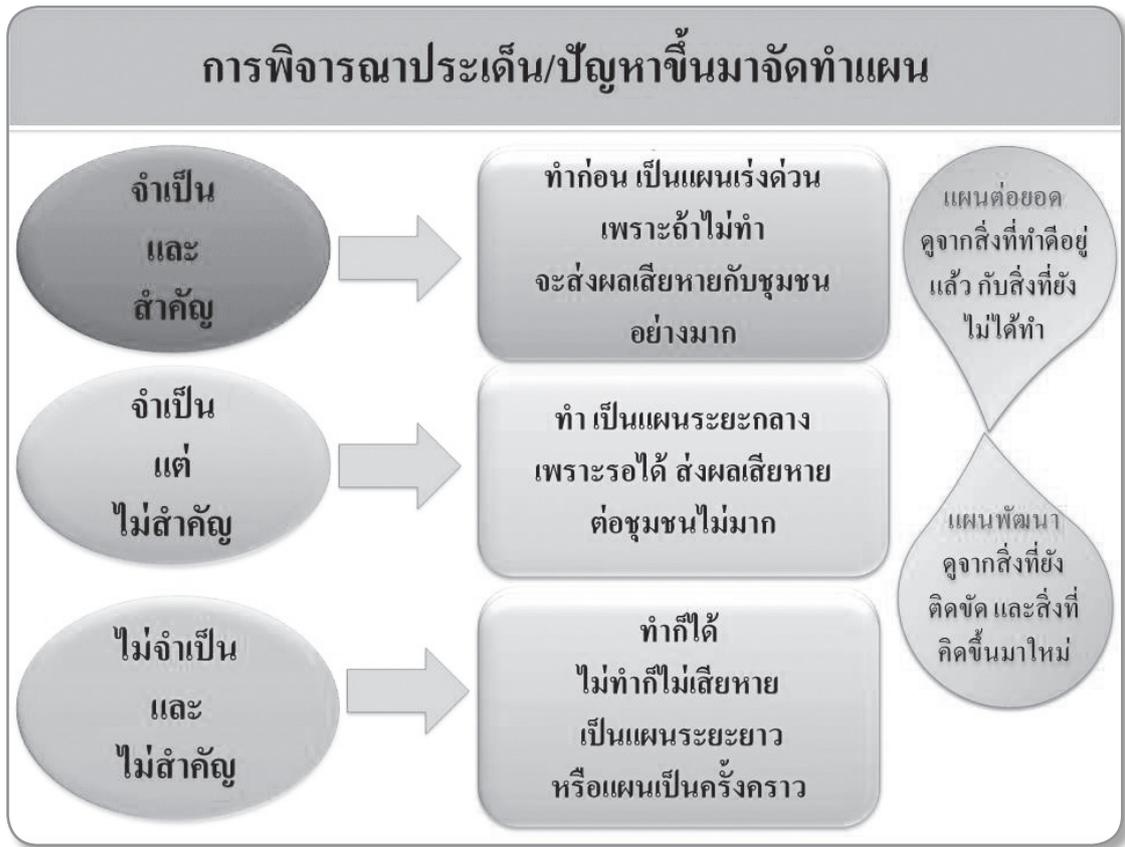

แผนภูมิ แสดงหัวใจสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนระดับตำบล

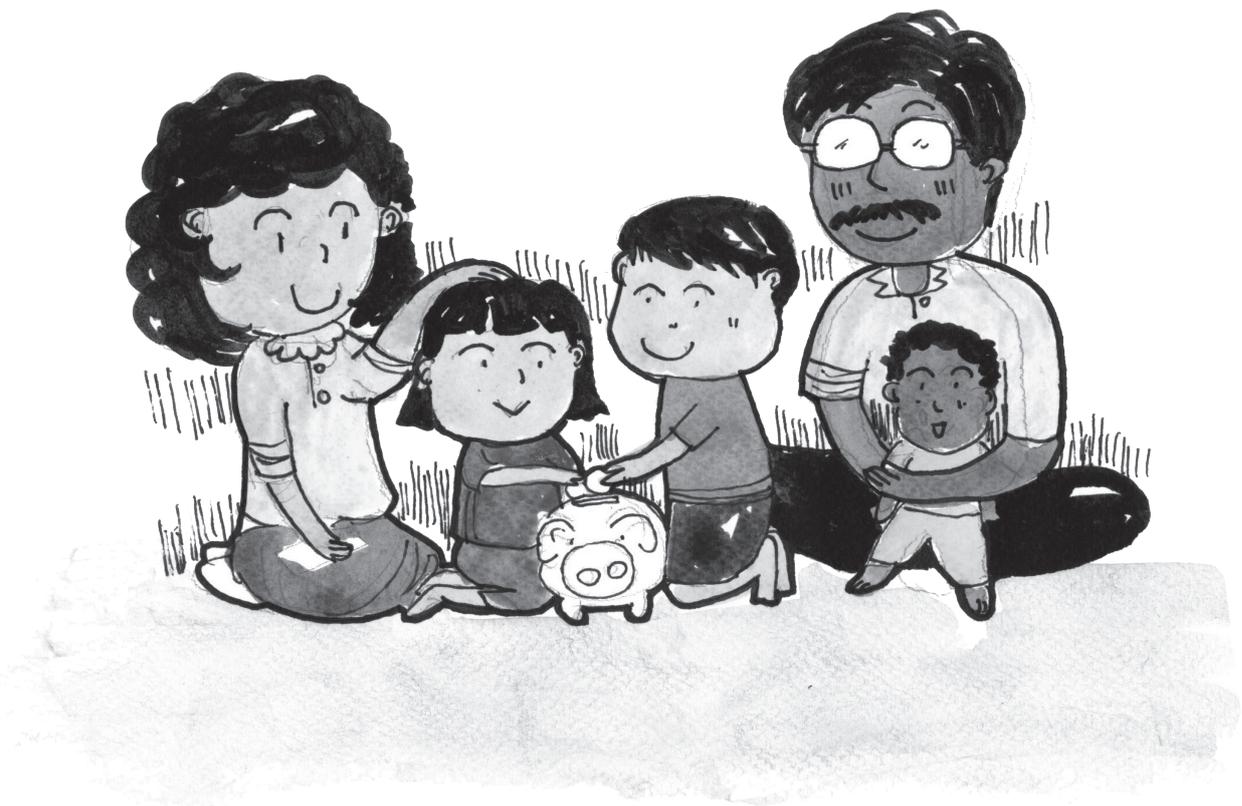
และเพื่อให้ง่ายต่อการจัดทำแผน พื้นที่/ตำบลอาจมีการพิจารณาประเด็น หรือปัญหาสำคัญของพื้นที่ที่ได้จากการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลขึ้นมาจัดทำเป็นแผนได้ โดยใช้หลักการพิจารณาแบบง่ายๆ ดังนี้

- เลือกประเด็นหรือปัญหาที่ **จำเป็น และสำคัญ** ขึ้นมาพิจารณาดำเนินการก่อน จัดทำเป็นแผนเร่งด่วน เพราะถ้าไม่ทำ จะส่งผลเสียหายกับชุมชนอย่างมาก
- เลือกประเด็นหรือปัญหาที่ **จำเป็น แต่ไม่สำคัญ** ขึ้นมาพิจารณาดำเนินการเป็นแผนระยะกลาง เนื่องจากเรื่องนั้นสามารถรอได้ ส่งผลเสียหายต่อชุมชนไม่มาก
- ประเด็นหรือปัญหาที่ **ไม่จำเป็น และไม่สำคัญ** ควรพิจารณาดำเนินการก็ได้ หรือไม่ดำเนินการก็ได้ ไม่เสียหาย หรือถ้าจะจัดดำเนินการอาจจัดทำเป็นแผนระยะยาว หรือเป็นแผนครั้งคราวก็ได้

ทั้งนี้ แผนที่จัดทำขึ้นนั้น สามารถจัดทำเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) **แผนต่อยอดจากงานเดิม**ที่ดำเนินการอยู่ โดยดูจากสิ่งที่ทำติดอยู่แล้ว หรือพิจารณาจากแผนงานที่ยังไม่ได้ทำ และ 2) **จัดทำเป็นแผนพัฒนา**โดยดูจากสิ่งที่ยังติดขัด หรือเป็นสิ่งที่คิดขึ้นมาใหม่โดยดูจากข้อมูลปัญหา ความต้องการของคนในชุมชนเป็นหลัก

แผนภูมิแสดง การพิจารณาประเด็น/ปัญหาขึ้นมาจัดทำแผน

เครื่องมือ การติดตามและประเมินผลความสำเร็จ

ความหมายของการติดตาม และประเมินผล

การติดตาม หมายถึง การติดตามความก้าวหน้า การติดตามสนับสนุน และการติดตามรวบรวมข้อมูลจากการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง เป็นระยะๆ เพื่อติดตามสนับสนุนการดำเนินโครงการ หรือกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งการนำข้อมูลมาช่วยให้เกิดการแก้ไข ปรับปรุงการปฏิบัติงาน ให้เป็นไปตามแผนงานอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด โดยการติดตามเป็นการค้นหา คำตอบว่า...

- 1) ในการดำเนินงานนั้นได้เป็นไปตามช่วงเวลาที่กำหนดหรือไม่? อย่างไร? มีกิจกรรมใดที่ทำแล้ว และกิจกรรมใดที่ยังไม่ได้ทำ เพราะอะไร?
- 2) มีความก้าวหน้าของผลการดำเนินงาน/ การเปลี่ยนแปลงใดบ้าง ที่เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่?
- 3) มีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการหรือไม่? อย่างไร? ต้องการการหนุนเสริม หรือปรับปรุงงานเพิ่มเติมหรือไม่อย่างไร?
- 4) ได้รับ/ได้ใช้ทรัพยากรและงบประมาณครบถ้วน และเป็นไปตามที่วางไว้หรือไม่? มีสิ่งใดที่จำเป็นต้องปรับในการใช้งบประมาณ?

การประเมินผล หมายถึง การวิเคราะห์ผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จากการดำเนินโครงการ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการติดตามผลที่เกิดจากการดำเนินงาน โดย

- 1) นำผลมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ว่าสามารถบรรลุตามเป้าหมาย วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ อย่างไร ?
- 2) นำมาใช้ในการประเมินความสำเร็จของงาน หรือโครงการ
- 3) วิเคราะห์ปัจจัย และปัญหาอุปสรรคในการดำเนินโครงการ

ดังนั้น การติดตามและประเมินผล จึงเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ติดตามความก้าวหน้าของกิจกรรมตามเป้าหมาย ระยะเวลา และงบประมาณที่ชุมชนได้ดำเนินการ โดยนำผลการดำเนินงานนั้นมาเปรียบเทียบกับเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และตัวชี้วัด ตลอดจนอุปสรรคที่เกิดขึ้น เพื่อนำผลจากการประเมินมาใช้ในการปรับปรุงการทำงานให้ดียิ่งขึ้น

แนวทางในการวิเคราะห์เพื่อการประเมินผล

1. นำข้อมูลที่ได้จากรายงานการติดตามผลการดำเนินงานมาเปรียบเทียบ ดังนี้
 - 1.1) เปรียบเทียบการดำเนินงานระหว่าง เป้าหมาย/ตัวชี้วัด กิจกรรม และผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นว่า สอดคล้อง หรือบรรลุตามเป้าหมาย/ตัวชี้วัดที่ตั้งไว้หรือไม่
 - 1.2) เปรียบเทียบผลการเปลี่ยนแปลงของชุมชนก่อนดำเนินงาน และหลังดำเนินงาน ว่าเป็นอย่างไรบ้าง
2. การเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล/ครอบครัว สามารถเปรียบเทียบได้ดังนี้ เช่น
 - คราวเรือนมีอาชีพหลักที่สร้างรายได้อย่างสม่ำเสมอหรือไม่
 - คราวเรือนที่เป็นหนี้ก่อทุกข์ (หนี้ที่สร้างปัญหา) มีจำนวนลดลงหรือไม่
 - การออมเงินของครัวเรือนในกองทุนต่างๆ ของหมู่บ้านมีจำนวนเพิ่มขึ้นมากน้อยเพียงใด
 - จำนวนครัวเรือนในชุมชนมีการทำบัญชีครัวเรือนเพิ่มขึ้นมากน้อยเพียงใด
3. การเปลี่ยนแปลงระดับกลุ่มองค์กร/หมู่บ้าน/ชุมชน สามารถเปรียบเทียบได้ดังนี้ เช่น
 - มีกลุ่มองค์กรที่เข้มแข็งเพิ่มขึ้น โดยวัดจาก...
 - กลุ่มองค์กรมีจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้นทุกปี
 - กลุ่มองค์กรมีจำนวนเงินกองทุนเพิ่มทุกปี
 - มีระบบการบริหารจัดการที่สามารถตรวจสอบได้ทันที
 - มีคนทำงานที่มาจากหลากหลายอาชีพ และทำงานต่อเนื่อง
 - มีการขยายกิจกรรมจากเรื่องหนึ่งไปสู่อีกเรื่องหนึ่ง เช่น จากการออมทรัพย์สู่การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน หรือจัดตั้งธนาคารหมู่บ้าน จากเรื่องการออมเงินไปสู่เรื่องการออมดิน ออมน้ำ ออมป่า เป็นต้น
4. การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่/ตำบล
 - มีคนทำงานที่มีองค์ประกอบจากทุกภาคส่วนในตำบล เช่น จากกลุ่มองค์กร เครือข่ายต่างๆ สภาองค์กรชุมชน อบต. โรงเรียน วัด อสม. เป็นต้น
 - มีกระบวนการสำรวจข้อมูล และการวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจในพื้นที่
 - มีแผนพัฒนาตำบลทุกมิติ ที่เห็นแผนด้านการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างชัดเจน
 - มีการดำเนินตามแผนพัฒนาตำบล
 - มีองค์ความรู้ หรือชุดความรู้การพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนตามบริบทของพื้นที่
 - มีเครือข่ายเศรษฐกิจและทุนชุมชนที่สามารถเชื่อมโยงระหว่างตำบลได้
 - มีเวทีเรียนรู้ระหว่างพื้นที่ หรือข้ามพื้นที่ (การเรียนรู้แนวราบ)
 - แลกเปลี่ยนวัตถุดิบ สินค้า ผลิตภัณฑ์ คนทำงาน และแลกเปลี่ยนวิทยากรความรู้ด้านต่างๆ
 - ตำบลมีกฎกติกา/ข้อบัญญัติ ในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง
 - ผลการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจที่สามารถวัดได้ คูได้ นับได้ อย่างชัดเจน โดย...
 - วัดจากการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพ เช่น
 - การวัดจำนวนคนที่เข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มเพิ่มขึ้น
 - คนในชุมชนมีจิตสาธารณะเพิ่มมากขึ้น ช่วยเหลือชุมชน ช่วยเหลือกันและกัน

- คนในชุมชนเปลี่ยนวิถีการผลิตแบบเกษตรเคมีเป็นเกษตรอินทรีย์
- เกษตรกรเปลี่ยนวิถีคิดจากการผลิตที่มุ่งขายเชิงปริมาณมาเป็นการผลิตที่คำนึงถึงคุณภาพและสุขภาพของผู้บริโภค
- มีการร่วมมือกับหน่วยงานภาคีพัฒนาที่เกี่ยวข้อง
- มีความสามารถในการกำหนดราคา และต่อรองราคาผลผลิตของชุมชนได้ เป็นต้น
- วัตถุประสงค์เปลี่ยนแปลงเชิงปริมาณ ส่วนมากเน้นให้เห็นเป็นตัวเลขที่ชัดเจน เช่น
 - จำนวนกลุ่มองค์กรที่เข้ามาร่วมเป็นสมาชิกเครือข่ายเพิ่มขึ้น
 - จำนวนสมาชิกของแต่ละกลุ่มองค์กรมีเพิ่มขึ้น
 - จำนวนทุนของแต่ละกลุ่มองค์กรเพิ่มขึ้น
 - จำนวนหนี้สินเฉลี่ยของคนในตำบลลดลง
 - รายได้เฉลี่ยของคนในตำบลเพิ่มขึ้น
- วัตถุประสงค์เปลี่ยนแปลงเชิงเปรียบเทียบ ซึ่งอาจจะเปรียบเทียบผลสำเร็จก่อนหรือหลังการทำกิจกรรม หรือเปรียบเทียบเป็นรายเดือน รายปี เช่น
 - คราวเร็วนี้มีรายได้จากอาชีพหลักเพิ่มขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับปีที่ผ่านมา
 - จำนวนสมาชิกที่มีหนี้ในระบบลดลง
 - ทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) อุดมสมบูรณ์มากขึ้น เช่น ป่าเสื่อมโทรมลดลง คุณภาพน้ำดีขึ้น จำนวนสัตว์น้ำเพิ่มขึ้น คุณภาพดินดีขึ้น เป็นต้น

5. การเปลี่ยนแปลงระดับจังหวัด

- มีเครือข่ายการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและทุนชุมชน ที่มีองค์ประกอบหลากหลาย เช่น กลุ่มองค์กรชุมชน สภาองค์กรชุมชน ท้องถิ่น ท้องที่ ภาคประชาสังคม หน่วยงานภาครัฐ เอกชน สถาบันการศึกษา ฯลฯ สามารถเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน ที่นำไปสู่จังหวัดการตนเองด้านเศรษฐกิจได้
- มีวิสัยทัศน์ร่วมกันในการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนระดับจังหวัด
- มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน ที่ได้รับการบรรจุเข้าเป็นแผนพัฒนาจังหวัด
- มีศูนย์การเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจและทุนชุมชน

คำถามชวนคิด ชวนแลกเปลี่ยนในการจัดเวที หรือการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูล

1. ตัวอย่าง คำถามในการชวนคุยเพื่อค้นหาผู้นำผู้ก่อการดีในชุมชน เช่น

- ทำไมเราต้องทำเรื่องนี้ ไม่ทำได้ไหม ไม่ทำแล้วจะเกิดอะไรขึ้น? เพื่อเป็นการชวนให้ลูกคิดว่า ความสำคัญที่จำเป็นต้องลุกขึ้นมาทำงานเรื่องนี้
- แล้วถ้าจะทำ ทำแล้วได้อะไร แล้วจะทำอะไรบ้าง ทำอย่างไร? เพื่อให้เห็นประโยชน์ที่คนในชุมชนจะได้รับ ให้เห็นถึงการคิดวางแผนการทำงาน
- ในชุมชนของเรามีใคร ทำอะไรอยู่ที่ไหน ชื่ออะไรบ้าง? เพื่อให้ช่วยกันค้นหาคนดี คนเก่งที่มีอยู่ในชุมชน เพราะเมื่อถามลอยๆ ผู้ตอบมักจะนึกถึง และตอบผู้นำอย่างเป็นทางการ (ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน อบต. เป็นต้น) ผู้นำตามธรรมชาติที่เชี่ยวชาญ เก่งเฉพาะด้านจะไม่ค่อยมีปรากฏ

2. ตัวอย่าง คำถามในการชวนคุยเพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจท้องถิ่น เช่น

- คนในท้องถิ่นของเราประกอบอาชีพหลักๆ ที่สำคัญๆ อะไรบ้าง สร้างรายได้ต่อเดือน หรือต่อปีให้เราเท่าไร
- หลังจากว่างจากการทำประกอบอาชีพหลักแล้ว คนในท้องถิ่นเรานิยมทำอะไร สิ่งที่ทำก่อให้เกิดรายได้หรือไม่ ถ้าได้ ได้เท่าไรต่อเดือน/ต่อปี
- ผลผลิต หรือผลิตภัณฑ์ที่สำคัญ หรือใครที่มาแล้ว ต้องมากิน มาซื้อ เป็นที่รู้จักของคนในท้องถิ่น และคนนอกท้องถิ่น ได้แก่อะไรบ้าง
- ใครเป็นเจ้าของวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต เช่น ที่ดิน เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย เป็นต้น เป็นคนที่อาศัยอยู่ในชุมชน หรือเป็นคนนอกชุมชนมาตั้งร้านขายที่ชุมชนเรา
- ใครเป็นเจ้าของการผลิต
 - ใครเป็นผู้ลงทุน
 - ใครเป็นผู้ตัดสินใจในการลงทุน
 - แล้วแรงงานเป็นใคร เป็นคนในชุมชนเราเอง หรือเป็นคนต่างถิ่น หรือคนต่างประเทศ
- ใครเป็นผู้กำหนดการซื้อขาย ใครเป็นผู้ขาย เช่น
 - ทำแล้วขายเอง หรือมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อ
 - กำหนดราคาเองได้หรือไม่/ ต่อรอราคาได้หรือไม่
 - พ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อเป็นใคร เป็นคนในหรือคนนอกชุมชน
- ส่วนใหญ่ใครเป็นผู้กินผู้ใช้
 - ส่วนใหญ่คนในหรือคนนอกชุมชนเป็นผู้กินผู้ใช้ผลผลิตที่มีอยู่ในชุมชน
 - ทำไม คนนอกชุมชนจึงได้บริโภคผลผลิตเรามากกว่า
 - ทำไม คนในชุมชนไม่บริโภคผลผลิตของตนเอง

3. ตัวอย่าง คำถามเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย หรือการประสานงานกับหน่วยงานภาคี

- กลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น เราได้มีการรวมตัวกันเครือข่ายที่ใหญ่ขึ้นในระดับตำบล หรือข้ามตำบลกันหรือไม่ เช่น เครือข่ายคนที่ทำเกษตรอินทรีย์ เครือข่ายประมงพื้นบ้าน เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เป็นต้น
- ในการทำงานของเรา ไม่ว่าจะเป็นกลุ่ม เป็นเครือข่าย ได้มีหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม หรืออื่นๆ มาร่วมดำเนินการ ร่วมสนับสนุนงานหรือไม่ ถ้ามีมาสนับสนุนในเรื่องอะไรบ้าง

โดยคำถามต่างๆ ชุมชนสามารถคิดค้นการตั้งคำถาม ให้เป็นภาษาที่เข้าใจง่าย เป็นภาษาของท้องถิ่นของตนเองได้

บรรณานุกรม

ประยงค์ อุปเสน และคณะ. ร่างคู่มือเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการชุมชน “แนวทางการส่งเสริมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง”. กรุงเทพฯ. 2554 : (อัดสำเนา)

ยงจิรายุ อุปเสน. คู่มือ การสร้างความสุขมวลรวมชุมชน. มปป : (อัดสำเนา)

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554. กรุงเทพฯ. 2556

วัฒนาพร อิมสุรธน์ และคณะ. แนวทางการพัฒนาทุนชุมชน. สำนักพัฒนาทุนและองค์การการเงินชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ. 2553

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) พ.ศ. 2543 : มปป

สุวิมล มีแสง. เคล็ด (ไม่) ลับ การวิเคราะห์พื้นที่เพื่อการพัฒนา. สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. มปป : (อัดสำเนา)

